

בין המערכות 20

אוגוסט – אוקטובר 2022

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של
צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

<https://www.maarachot.idf.il>

תוכן עניינים:

לוחמה בעצימות נמוכה – עד כמה הטכנולוגיה מכרעת/ סא"ל (מיל) מקסי י' בלום/ 03.08.2022

בחירת יעדים – והפצצה גרעינית/ רס"ן שחר הלר/ 04.08.2022

מערכת "אל-פג'ר אל-צאדק", "השחר האמיתי", וסוגיית מתן שם בערבית למערכה/ ד"ר שגיא פולקה/ 18.08.2022

שנה לחזרתו של הטאלבאן לשלטון באפגניסטן - משמעויות ולקחים/ סרן (מיל) עדו גדי רז/ 26.08.2022

מנת קרב - קרב עין ג'אלות/ תום ברק/ 07.09.2022

כטמ"מים איראניים בשמי אוקראינה/ יאיר רמתי/ 24.10.2022

לוחמה בעצימות נמוכה - עד כמה הטכנולוגיה מכרעת?

סא"ל (מיל') מקסי י' בלום, מתמחה בתחום שרידות ומיגון פלטפורמות לחימה קרקעיות, מחלוצי מערכות ההגנה האקטיבית 03.08.2022

רבים הכותבים ששוללים את נושא הכניסה הקרקעית, כל אחד וסיבותיו. ואולם רק קרב מגע, התחככות בתוך שטח הלחימה, רק בו קיים סממן ההכרעה

לחימה א־סימטרית. כוחות צבא פועלים בשטח מורכב

שילובה של טכנולוגיה עילית בעיצוב מערכות נשק תרמה להעצמת כוחן ויכולתן של מדינות, ופתחה פער מבצעי גדול בין צבאות מודרניים ובין צבאות של מדינות מתפתחות. הטכנולוגיה העילית ששולבה באמצעי הלחימה אפשרה לצבא המתקדם להשיג ניצחון במהלכי לחימה קצרים, וללא נפגעים רבים. בעקבות זאת עולה השאלה: איך ייתכן שעיוותים המתנהלים בעצימות נמוכה, נגד ארגונים לא סדירים, כוחות התנגדות ולוחמי גרילה, מסתיימים בהישגים צבאיים כה דלים? מהו המקור של אותו חוסר יכולת? יתרה מכך, נמצא כי החולשה מאפיינת צבאות מודרניים רבים שלא הפגינו הישגים מרשימים כשנכנסו לשטח מורכב כדי להתמודד עם "החמושים" בשטחם. דפוס לחימה זה, המכונה LIC Low Intensity Conflict, בא לידי ביטוי כבר במלחמת וייטנאם, והתעצם במלחמות עיראק, אפגניסטאן, סומאלי, לבנון (1982, 2006) ועזה (2008, 2011, 2014). ועוד. מאמר זה יבחן את הקשר בין התפתחות הטכנולוגיה ובין לחימה בעצימות נמוכה ותוצאותיה, ובהקשר זה ינסה לענות על השאלה: מדוע לא מצליח החזק מול החלש בלחימה של צבא סדיר מול ארגוני טרור וגרילה?

דגשים בלחימה בעצימות משתנה

התמרון היבשתי מוכוון לתנועת כוחות קרקעית, הגעה לאזורי לחימה, איתור מטרות אויב, חתירה למגע והשמדתן באש יעילה, מהירה וקטלנית. תנועה לעבר שטחי האויב ותמרון בהם, תוך פגיעה במטרותיו החיוניות, נחשבים כתנאים להשגת הכרעה צבאית. **לחימה בעצימות גבוהה**. שדה קרב בעצימות גבוהה עתיר במטרות ערכיות, בעלות חתימה גבוהה, קבועות וניידות. זמן חיות המטרות ארוך ולפיכך הן קלות להשגה. מנגד מאפשרת הדינמיקה לייצר מהלכי אש אגרסיביים ופגיעה במטרות האויב לרוחב החזית ולעומקה בו זמנית. עיקר הטכנולוגיה מושתתת על שני אלמנטים: הראשון - מכלול אש: חימוש ארוך טווח, מדויק וקטלני; והשני - מכלול מודיעין: איתור המטרות והעברתן למרכזי האש. נדרשת לחימה התקפית, ממערכים הגנתיים (עורפיים), בהדגשה על מודיעין מטרות מדויק, אחרת הכול מדשדש. **לחימה בעצימות נמוכה**. מאפייניו של שדה קרב בעצימות נמוכה שונים בתכלית. האויב כאן כולל לוחמים חמושים הפועלים בשטחם בצוותים קטנים, בדרך כלל מהמארב. לוחמים אלו הם בעלי חתימה נמוכה, קשים לאיתור, והמודיעין לגבי מיקומם ותנועותיהם קשה להשגה. זמן חשיפתם קצר ביותר, הם מגיחים מן הקרקע, ממחילות נסתרות, ופועלים בתוך ובחסות האוכלוסייה הלא מעורבת. שדה קרב זה עתיר במטרות אויב, אך לגבי הכוח החודר שדה קרב זה "צחיח" בהקשר של מטרות גלויות. לפיכך, מערך האש מנגד, על מכלולי הנשק והמודיעין המשוכללים שלו, אינו מאפשר איתור מהיר של מטרות אויב, ולכוחות יש קושי רב לסגור מעגלי ירי מהירים לפני שהחמושים "נבלעים" חזרה בשטחם. לחימה מסוג LIC מחייבת פעולות קרקעיות (boots on the ground) כדי לייצר חיכוך, לאלץ את לוחמי האויב לפתוח באש ולחשוף את מיקומם כדי לזהותם כמטרות לגיטימיות וליירטם מיד, בטרם ייטמעו בשטחם. קרב מארב מעין זה נמשך דקות ספורות - האויב יורה מטח אחד או שניים ונעלם.

כרוניקה של לחימה א־סימטרית. הפתיחה - ירי לעבר אוכלוסייה אזרחית ישראלית. הסיום - כניסה קרקעית של צה"ל לשטח האויב

הדילמה: כיצד להיכנס לשטח? סיור "אלים" בתנועה רגלית, או סיור "אלים" בתנועה רכובה על־גבי פלטפורמות לחימה? השיקולים: התנועה הרגלית איטית, מיגון הלוחם בסיסי (אפוד), וכך גם מערכות הנשק (נק"ל ומטול רימונים). התנועה בשטחים מורכבים, המזמנים ירי מהמסתור על כוח הסיור, היא מסוכנת, ויחסי הכוחות מוטים לטובת הלוחמים התוקפים מהמארב - הם מפתיעים, נעים בכלי רכב אזרחיים, מוגנים מאחורי בתים ויכולים להפעיל נשק כבד, טנ"ט, רקטות, מקלעים כבדים ואף מרגמות. מנגד, התנועה הרכובה בעייתית מאחר שהרחובות צרים (קסבה), ולא ניתן להיכנס אליהם עם פלטפורמות כבדות. הפלטפורמות הקלות יכולות לשאת אמל"ח, הן נעות בזריזות, אך אינן מוגנות מפני מטעני צד, מוקשים או איומי נ"ט. מטח מהמארב מותיר נפגעים, פלטפורמות פגועות והישג נוסף לאויב היורה מהמארב. בשני המקרים מתהפכת הא־סימטריה - בשטח הלחימה פרוס הצבא הגדול, המודרני, בתאי שטח קטנים, והאויב המקומי מסתתר בתא שטח נתון, שגודלו לעיתים כסדר הגודל של המחלקה/חוליה, בחצר או ברחוב. במצב זה האויב מגיח מהצללים ומפתיע באש את הכוח הפרוס הנגלה לו בחצר, ברחוב או בכיכר ותוקף בזמן קצרצר. לפיכך הן התנועה הרכובה והן הרגלית חסרות מיגון הולם, ומכאן שבקרב ה־ LIC היתרון לטובת המקומי. על־מנת להטות את הכף לטובת הכוח החודר, עליו להיות קטלני, יעיל ומהיר בלחימה מעין זו, ונוסף על כך יש להתאים לו טכנולוגיות ש"תפורות" לפי צורכי המשימה. פרופיל המשימה שיש להתייחס אליו הוא תרחיש ייחוס שבו היורה הראשון הוא תמיד האויב, היורה מהמארב. מכיוון שגבו של לוחם החי"ר עמוס עד תום, לא ניתן לציידו במיגון הולם או באמצעי זיהוי של מקור אש האויב, לא כל שכן להעמיס עליו נשק כבד יותר. נראה אפוא שנדרש רכב קרבי זריז ובעל רמת שרידות גבוהה, מצויד במיגון היכול לספוג מטח רקטות מהמארב, אמצעי גילוי לזיהוי מקור האש ונשק יעיל וקטלני, המאפשר לפגוע במקור הירי אחרי סגירת "מעגל ירי" ברמת הפלטפורמה שהותקפה. מערכות טכנולוגיות אלו, המכונות "מערכות תגובה אקטיבית" ומיועדות ללחימה המאופיינת במשימות התחככות עם האויב, עברו תהליכי פיתוח טכנולוגי ארוכים בני שנים בארץ ובעולם. דוגמאות מקומיות למערכת ממין זה הן "מעיל רוח" ו"חץ דורבן". מטרתן להשמיד את חימוש הנ"ט במעופו לפני פגיעה ולהצביע על מקור היורה. בשנים האחרונות, בעקבות לימוד לקחים ממלחמות ומקונפליקטים שהתרחשו בעולם, החלו צבאות שונים לבחון רכישה של אמצעים אלו לצורך שילובם בפלטפורמות הלוחמות. יכולת ההתמגנות של הפלטפורמה נועדה לא לצורכי הגנה פסיבית אלא כדי להגביר את יכולת הלחימה ההתקפית בשטחי האויב. בניגוד ללחימה בעצימות גבוהה, לחימה בעצימות נמוכה נדרשת להיות הגנתית (על הפלטפורמות), ובמערכים חוזרים התקפיים. ה"בוץ הלבנוני", כמו גם הפיאועים בקוסובו, הטרור בעיראק והמארבים באפגניסטן, מצמצמים את רצון הצבאות לבצע תמרונים יבשתיים. מחיר הנפגעים הכבד משמעו ויתור על חתירה למגע. ואולם השגת ההכרעה בתמרון דורשת טכנולוגיה שונה מזו שבלחימה בעצימות גבוהה. צבאות שוויתרו על מהלכי התחככות הגוברים קורבנות והסתבכויות לוגיסטיות וקרביות של הכוחות המתמרנים, מסתפקים בהפעלת מערך "נשק מנגד", אווירי וקרקעי, גם בלחימה בעצימות נמוכה, תוך ירי לעבר ריכוזי אוכלוסייה מעורבים (צבאיים ואזרחיים), בתקווה שאש רבה תכריע את הכף. האומנם?

היכולות המבצעיות הנדרשות יכולות מבצעיות בסיסיות הנדרשות בלחימה צבאית בכלל, ובלחימה קרקעית בפרט, מושתתות על ארבעה אלמנטים: עוצמת אש; כושר תמרון; שרידות; מודיעין מטרות בזמן אמת. כדי לפשט את הדיון בדפוס לוחמה מסוג LIC נמחיש את הדברים באופן ויזואלי. לצורך כך נאפיין את הכוחות השונים ואת הדינמיקה ביניהם באמצעות צבעים. כל צבע ייצג כוח נפרד: כחול. יגדיר את הכוחות של הצבא המודרני, החודרים לשטח הלחימה שבו פועלים הכוחות החמושים המקומיים, החלשים יחסית, במטרה לאתרם ולפגוע בהם. אדום. יגדיר את הכוחות החמושים המקומיים, ארגונים לא סדירים ולוחמי גרילה, המגיחים ממחילות נסתרות ופועלים בחסות האוכלוסייה המקומית. מהלך הלחימה בין הכוחות ובין האדומים. הכוחות פרוסים במרחבים התואמים את גודלם, באופן שלא יהיו צפופים מדי (כדי להקטין חתימה וסיכון לפגיעה) ולא רחוקים מדי זה מזה (כדי לא לאבד קשר וכדי לאפשר המשך שליטה). באזור כפרי גדול תפרוס חטיבה, או חטיבה מתוגברת. זו תתפרס במרחבי השטח האורבני כך שיחידות לחימה קטנות, כיתה או מחלקה, יפעלו בשטחים קטנים כמו חצרות בתים, כבישים ודרכים פנימיות או שכונות צפופות. הלחימה מושתתת על איתור הכוחות המקומיים (האדומים) המסתתרים ומגיחים מדי פעם לפיגוע, להתקפה מהמארב על הכוחות הכחולים. משך התקיפה של האדום יהיה דקות בודדות, עד להיחשפות, ומיד לאחר מכן יחמוק, ינתק מגע וייעלם. הרי כל יתרונו הוא ביכולתו להפתיע ולתקוף מהמארב. מיד לאחר המטח הראשון

יאבד האדום את יתרונו ויימצא בעמדת נחיתות. לפיכך המשך הלחימה לאחר התקפת הפתע מקטין את סיכוי האדום לשרוד.

לנוכח המתואר, יתרונו של הכוח המקומי, האדום, מושתת על ארבעה דברים:

*התקפת מארב על הכחול מכיוון בלתי צפוי (360 מעלות);

*כוח קטן אדום (חוליה / כיתה), תוקף כוח כחול קטן באמצעי נשק קטלניים (טנ"ט או רקטות);

*משך פעולה קצר ביותר המסתכם בדקות ספורות;

*היעלמות והיטמעות בשטח.

מתברר שהימצאות של יחידת כחולים גדולה בשטח נתון, אינה תורמת דבר בדקות הראשונות של התקפת הפתע מהמארב. בסופו של דבר, הלחימה מתרחשת בין כוח אדום קטן, התוקף מהמארב, ובין כוח כחול קטן שנמצא באזור. התרחיש: הלוחם המקומי האדום יורה ראשון. הכחול נפגע, מתאושש, מנסה לזהות את מקור האש ואז מתחיל להיערך להשבת אש ולחתימה למגע, תוך הפעלת הכוחות הנוספים הנמצאים בסמיכות. כאן יש לזכור כי השתתפותו של כוח כחול נוסף באירוע, גם אם הוא נמצא בסביבה הקרובה (אפילו ברחוב מקביל), אינה ישימה. שילובו איטי ומחייב זהירות יתרה בגין הסכנה של בלבול וירי בשוגג על כוחותינו. מניסיון העבר, מרבית אירועי הלחימה ב־ LIC (שעצימותם נמוכה) הם אוסף קרבות של ירי "אחד על אחד". האדום יורה מהמארב על כוח כחול, הנמצא בשטח עוין ללא מודיעין מספיק על מטרות האדום הנסתרות. אלו יחשפו רק כאשר יחל הירי.

התמודדות עם ירי מהמארב - מודל "אחד על אחד"

לצורך הניתוח של קרב תרחיש הייחוס - ירי מהמארב, נייצג את הבעיה המבצעית במודל מתמטי פשוט שיתאר את יחסי הכוחות של האדום והכחול בדו־קרב "אחד על אחד". נציג בצורה כמותית את המקור לחולשה הקיימת ואת הגורם שאותו יש לחזק בטכנולוגיה כדי להשיג שובר שוויון. במודל שאתאר להלן מיוצג תרחיש הנפתח בירי אדום מהמארב ומסתיים מיד לאחר שהכחול משיב באש.

לצורך כך נגדיר את הפרמטרים המשתתפים:

*סיכוי האדום להרוג את הכחול יוגדר כ־ $P(K)red$ (אדום יורה ראשון). סיכוי זה נחשב כמכפלה של סיכוי נשק אדום לפגוע, $P(H)$ מוכפל בסיכוי הנשק להשמיד בהינתן פגיעה $Pred[kill(hit)]$ * $Pred(H)$ $P(K)red = Pred(H) * Pred[kill(hit)]$

*סיכוי הכחול להרוג את האדום (כחול יורה שני), יוגדר $P(K)blue$. סיכוי זה נחשב למכפלות הבאות: (1) סיכוי הכחול לשרוד את הירי הראשון של האדום, מוכפל ב (2) סיכוי הכחול לזהות את האדום $Pblue(det)$ מוכפל ב (3) יכולת הכחול לפגוע באדום $Pblue(H)$, מוכפל ב (4) יכולת להשמיד את האדום בהינתן פגיעה $Pblue[kill(hit)]$. המשוואה המתארת את יכולות הכחול תיראה כלהלן: $P(K)blue = [1 - P(K)red] * Pblue : Pblue[kill(hit)] * Pblue(H) * ((det) * Pblue[kill(hit)]$ על־מנת לבחון את היכולות הנוכחיות של האדום מול הכחול, ניתן ערכים שמרניים לפרמטרים שלעיל ונחשב את הסיכוי של כל צד לאחר פעולתו. לאדום ניתן נשק ברמת איכות סבירה, כלומר: $Pred(H) = 80\%$ $Pred[kill(hit)] = 80\%$ מכאן שהסיכוי של האדום להשמיד מטרה כחולה יהיה: $P(K)red = Pred(H) * Pred[kill(hit)]$ $P(K)red = 0.8 * 0.8 = 0.64$

$$P(K)red = 64$$

לכחול ניתן נשק באותה איכות כשל האדום: $Pblue(H) = 80\%$ $Pblue[kill(hit)] = 80\%$ וכן נגדיר את הסיכוי של הכחול לאתר את האדום היורה מהמארב ללא אמצעים מיוחדים, כלומר: $Pblue(det) = 50\%$ (הערה: ערך מאוד אופטימי) מכאן נחשב את הסיכוי של הכחול להשמיד את האדום לאחר התקפת האדום: $P(K)blue = [1 - P(K)red] * Pblue(det) * Pblue(H) * Pblue[kill(hit)]$ $P(K)blue = [1 - 0.64] * 0.5 * 0.8 * 0.8 = 0.12$

$$P(K)blue = 12\%$$

מהחישוב שלעיל עולה כי התקפה מהמארב נותנת לאדום (היורה ראשון), יתרון של 64% בסיכוי להרוג את הכחול, בעוד שלכחול יש סיכוי של 12% לפגוע באדום. ערכים כמותיים אלו מציבים את הכחול בחוסר אונים מוחלט, ולא פלא שהוא נוטה לוותר על הפלטפורמה הקרבית, שהופכת להיות מלכודת ומטרה גדולה לפגיעה, ומעדיף את התנועה ברגל, אך כפי שאמרנו - ללא יתרון ממשי. מה אם כן נדרש לשפר אצל הכחול על מנת להטות את הכף? האם לשפר את עוצמת הנשק כדי שיהיה קטלני יותר בתגובת האש? או לשלב מערכות גילוי של מקורות הירי ולהגדיל את הסיכוי להחזיר אש מהירה ויעילה? האם להתקין מיגון קלסי כבד

שיקטין את סיכוי ההשמדה של הפלטפורמה? אך הרי בגין משקל עודף לא ניתן להגן על כל חלקי הפלטפורמה. אם כך, אולי להצטייד במערכות שיבוש שיסיטו את הטילים המונחים ויפגעו בסיכוי החימוש האדום לפגוע? אך אין בכך מענה לרקטות הנ"ט שאינן מונחות. ואולי נברר עד כמה תורמות מערכות הגנה אקטיבית (הגנה קשה), שינטרלו את קטלניות החימוש הנורה וכן יאפשרו, בה בעת, לזהות את מקור הירי? בצעדים הבאים נבחן את התרומה של כל אחת מהאפשרויות, תוך הצגת פרמטרים כמותיים המייצגים מגמות של כל טכנולוגיה:

*שיפור הנשק של הכחול: בכל פרמטר נעלה מ" 80% לערך דמיוני של 95%. במודל נמצא כי יחס הכוחות לא שופר והפך להיות 64% ל" 16% לטובת האדום.

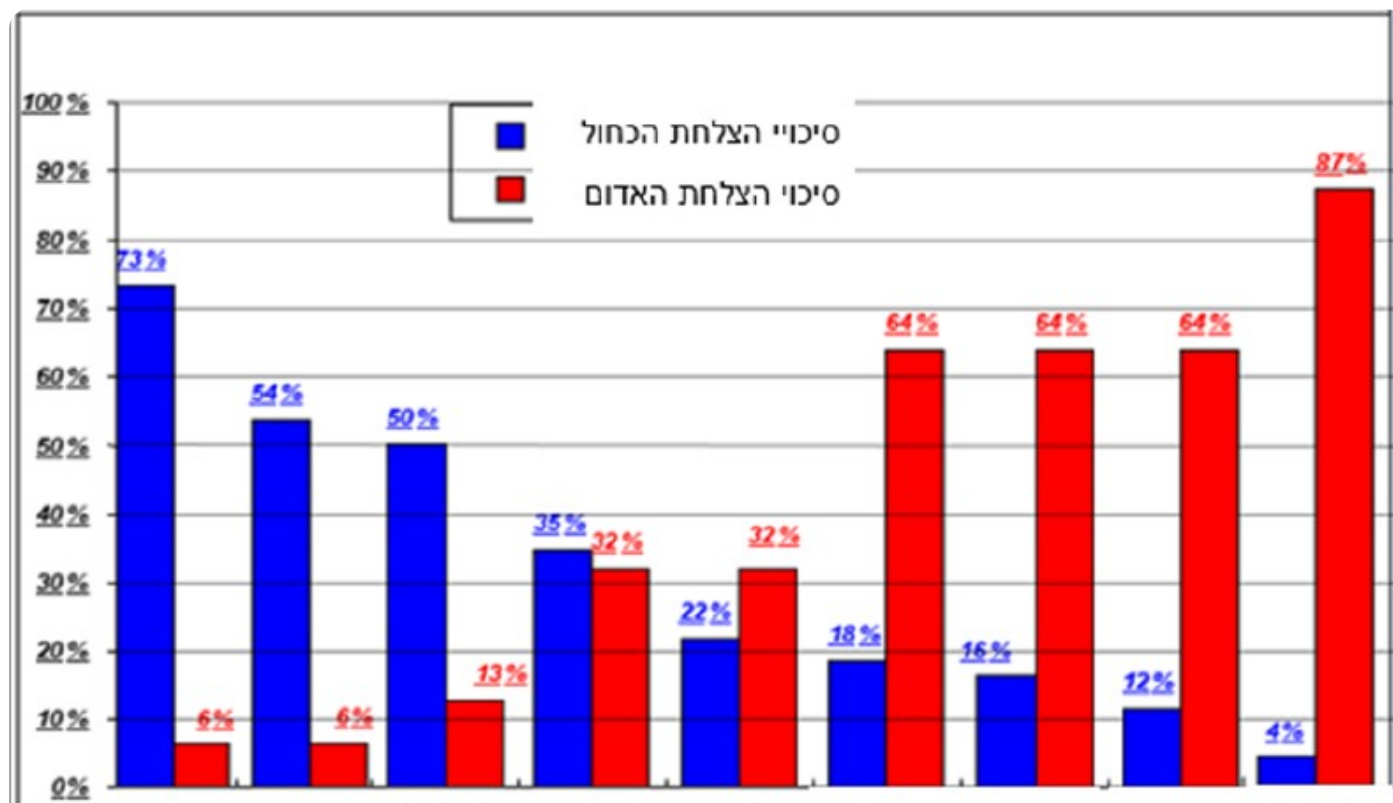
*הוספת מערכת גילוי מדויקת תשפר את הגילוי מ" 50% ל" 80% אך עדיין תותיר את הכחול בנחיתות של 64% ל" 18% לטובת האדום.

*הוספת מערכת מיגון פסיבית (בגין בעיית משקל נניח כי ניתן להגן רק על 50% מהפלטפורמה) תקטין את סיכוי ההרג של הפלטפורמה מ" 80% ל" 40%. במצב זה יחסי הכוחות השתנו ל" 32% מול 22% לטובת האדום.

*הוספת מערכת שיבוש הנ"ט לכחול, כך שתפגע בסיכוי ההיפגעות של הכחול ותקטינו מ" 80% ל" 40% אך לא נותנת מענה לרקטות, משאירה את יחסי הכוחות על 35% מול 32% לטובת האדום.

*מערכת הגנה אקטיבית קשה, תקטין את סיכוי ההשמדה לאחר פגיעה (מנטרלים את הרש"ק שנורה לעבר הפלטפורמה) מ" 80% ל" 15%. כאן מתקבל לראשונה מהפך, ונוצר יתרון לכחול. היחס הוא 12% לאדום מול 51% לכחול. שילוב של שבש יגדיל את היתרון ל" 54% לכחול מול 6% לאדום. מערכת הגנה אקטיבית קשה, תקטין את סיכוי ההשמדה לאחר פגיעה (מנטרלים את הרש"ק שנורה לעבר הפלטפורמה) מ" 80% ל" 15%. כאן מתקבל לראשונה מהפך, ונוצר יתרון לכחול. היחס הוא 12% לאדום מול 51% לכחול. שילוב של שבש יגדיל את היתרון ל" 54% לכחול מול 6% לאדום. מערכת הגנה אקטיבית קשה, תקטין את סיכוי ההשמדה לאחר פגיעה (מנטרלים את הרש"ק שנורה לעבר הפלטפורמה) מ" 80% ל" 15%. כאן מתקבל לראשונה מהפך, ונוצר יתרון לכחול. היחס הוא 12% לאדום מול 51% לכחול. שילוב של שבש יגדיל את היתרון ל" 54% לכחול מול 6% לאדום.

הגרף שלהלן מתאר את יחסי הכוחות של הצדדים בתצורות השונות שתוארו לעיל. מהעמודות השונות נראה כי רק מערכת תגובה אקטיבית המשלבת אמצעי השמדה של האיום התוקף עם מערכת גילוי מקור ירי, תוכל לייצר את השינוי המבוקש - שובר שוויון שישנה את כללי המשחק ויהפוך את יחס הכוחות.

תרומת הטכנולוגיה של אמצעי לחימה שונים ליחסי הגומלין בין האדום ובין הכחול, בסיום תקיפה מהמארב

העמודה הקיצונית ימנית בגרף מתארת מצב שבו הכחול אינו מזהה את האדום לאחר הירי הראשון ולפיכך הוא יורה פעמיים, ואז היחס הוא 87% מול 4% לטובת האדום. העמודה בצד שמאל מציגה את הכחול יורה פעמיים על האדום כיוון שהוא מצליח לזהות את המטרה בירי, ויכול לירות ללא עיכוב מטח שני, ומכאן היחס צפוי לעלות מ־ 73% נגד 6% לטובת הכחול. המודל הפשוט שלעיל, המתאר ירי "אחד על אחד", מבוסס על פרמטרים המייצגים מגמות. ברור שאלו אינם מייצגים דרישות מבצעיות. אך מהמוצג בגרף אנו רואים ערכים כמותיים המייצגים את המקום שבו אנו נמצאים, ואת המקום שאליו צריך להגיע. סיכום מודל ה"אחד על אחד" שהוצג כאן מאפשר להבין את התשובה לשאלת הפתיחה - מהי הסיבה לחולשת הכחול? כפי שעולה באופן כמותי מהמודל, הסיבה נעוצה בטכנולוגיה החסרה. חוסר באמצעי לחימה ללוחמים בחוד, ב"שפיץ", התואמים את צורת הקרב בשטחים מורכבים - זהו מקור החולשה. אופי הקב בשטחי לחימה מורכבים מכתוב כי כל כוח פרוס, בשטח הרווי, עשוי להיות כוח חוד גם אם הוא בשוליים של שכונה. כשהאוגדה נכנסת לשטח המורכב ופורסת, היא איננה פועלת כאורגן על אחד, על שלל יכולותיה, אלא כעשרות פלוגות/מחלקות הפרוסות בשטח הרווי ונלחמות בקרבות "רחוב" קצרים וקטלניים נגד אויב שמגיע, יורה ונעלם.

ד"ר איתן שמיר, בספרו **פיקוד משימה**¹, מדגיש שמקצוענות צבאית גבוהה, ברמת דרג הלחימה הנמוך, מתמצה ביכולת הכוח הלוחם לבצע משימה בתנאים משתנים, ללא צורך בקבלת פקודות ועדכון מהדרג שמעליו. בלחימה בשטחים מורכבים, ברמת מחלקה ופלוגה, הכול ידוע, אין הפתעות מיוחדות שבהן יכול אויב מהמארב לתקוף ולהפתיע, אך למרות זאת הקרב מדשדש ולרעת הכחול. מודל "תקיפת ההפתעה" שלעיל מסביר הכול - באמצעי הלחימה הקלסיים, לכחול אין סיכויים רבים עם אמל"ח מסורתי.

במאמרו של אל"מ (מיל') בועז עמידרור², הוא מציג את המציאות העגומה שבה הא־סימטריה מתהפכת פעמיים: פעם אחת צבא מודרני עדיף באמצעים על החמושים המקומיים לפני הכניסה לקרב, ובפעם השנייה, עת נכנסו לקרב, העדיפות עוברת לידי המקומי התוקף מהמארב. בחינת צדו הימני של גרף ממצאי המודל מסבירה היטב את טענתו של הכותב. כאשר נבחן שוב את שלל מרכיבי השיפורים הנדרשים למצב לחימה זה, נראה כי התרומה "שוברת השוויון" נמצאת בשרידות, במיוחד בשרידות המטח הראשון שמגיע בהפתעה.

במאמרו של אלוף (מיל') גרשון הכהן³, מדגיש הכותב כי היכולות של הלחימה בשטח המורכב מחייבות את צה"ל: "בשילוב של כוח מחץ מובחר ואיכותי ומסה כמותית רחבת היקף ברמה הבינונית". לא ברור מדברי הכותב מהו כוח איכותי, לאמצעי לחימה אחרים אין התייחסות, אך הדגשת הצורך להכניס מסות כוחות לחימה "ברמה בינונית" מותירה את הקרב המזדמן בצד הימני של הגרף. שהרי ככל שיהיו כוחות מעטים אך מצוידים באמצעים מיטביים - צד שמאל של הגרף מתקרב אל שובר השוויון הנדרש. רבים הכותבים ששוללים את הכניסה הקרקעית לעזה, כל אחד וסיבותיו, אך זאת לדעת - רק קרב מגע, התחככות בתוך שטח הלחימה, רק בו קיים סממן ההכרעה. שיטת הלחימה מנגד איננה מקרבת את הקץ.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

הערות

[1] ד"ר איתן שמיר, פיקוד משימה, מודן הוצאה לאור והוצאת מערכות, 2014

[2] אל"מ (מיל') בועז עמידרור, "אובדנה של הא־סימטריה בטווח המגע ותעתועי הקטלניות", מערכות 486-485 (דצמבר 2019).

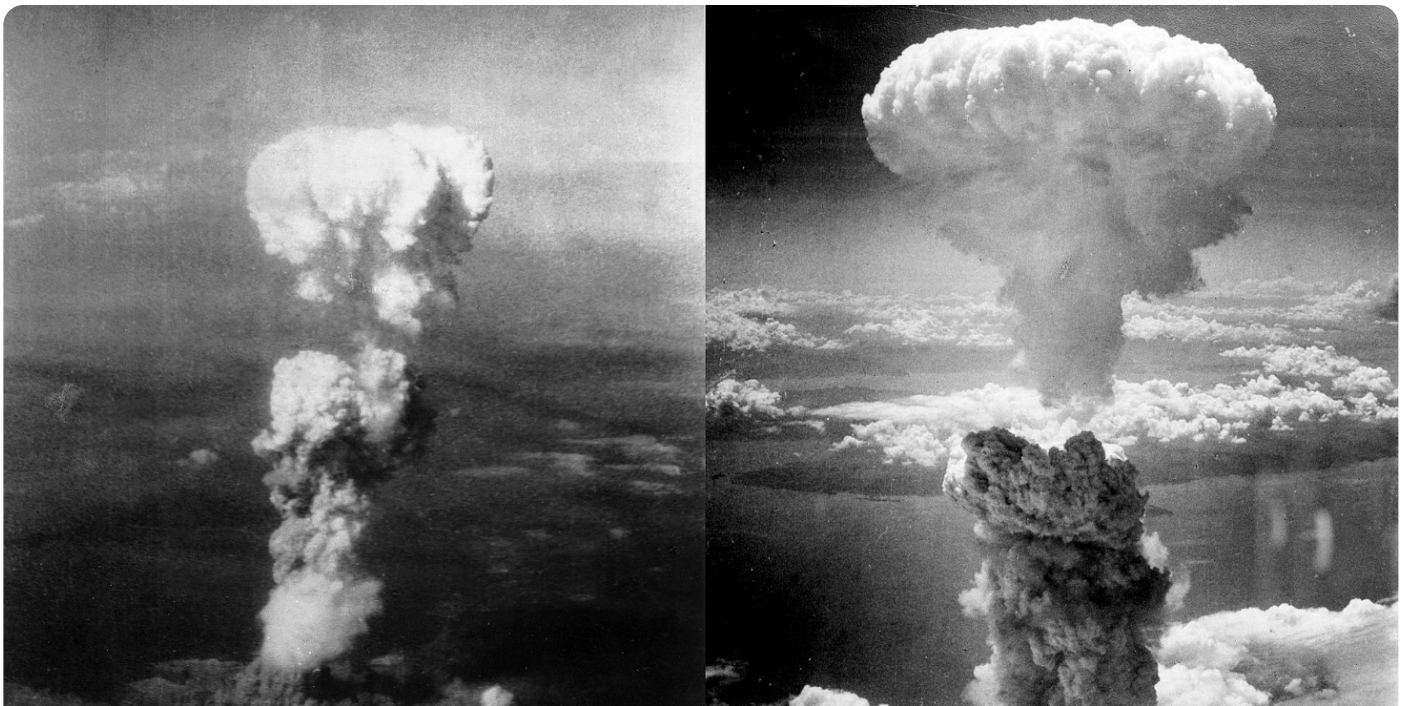
[3] אלוף (מיל') גרשון הכהן, "התייעלות מסוכנת", מבט מבס"א 1482, 13 במרס 2020

בחירת יעדים – והפצצה גרעינית

רס"ן שחר הלר, ראש המכון לחקר לוחמת היבשה, זרוע היבשה, מערך התמרון. דוקטורנט
בחוץ לניהול משאבי טבע וסביבה, אוניברסיטת חיפה 04.08.2022

גרעין בחירת מטרת הירושמה ונגסקי פרויקט מנהטן

בחירה של יעד ברמה האסטרטגית משמעותה להציב את הדרג המדיני והצבא
ביתרון מובהק ביחס לאויב. יתרון זה יכול לשנות לחלוטין את מהלך הלחימה
ותוצאות המלחמה כולה, בדגש על יכולת הדרג המדיני לכפות על האויב תנאים
לאחר המלחמה. לפיכך על המערכת הצבאית לתכנן בחוכמה את בחירת
היעדים ולהיעזר בכלים לקבלת החלטות. הפצצת הירושמה ונגסקי כמקרה
בוחן

פטרייה אטומית שנוצרה מעל העיר נגסקי (מימין) ומעל העיר הירושמה (משמאל) זמן קצר לאחר הטלת פצצת האטום עליהן

בחירה של יעד ברמה האסטרטגית אינה דבר פשוט. יעד איכותי יכול לשפר את פני הלחימה והמערכה כולה ואף להציב את התוקף ביתרון בקביעת הכללים והתנאים בהמשך הדרך. כדי לצמצם את הסיכון הכרוך בהתמודדות עם היעד ולמטב את האפקט הרצוי יש לבחור יעד אסטרטגי באופן מחושב ולהביא בחשבון גורמים רבים. מאמר זה יציג את תהליך קבלת ההחלטות של ארצות הברית ואת הגורמים בקביעת היעדים להפצצה גרעינית ביפן בתום מלחמת העולם השנייה (אוגוסט 1945) על ידי ועדת היעדים של פרויקט "מנהטן".

רקע

מלחמת העולם השנייה (1939–1945) הגיעה לנקודת הכרעה בחזית המערבית, בעלות הברית כבשו את אירופה מידי גרמניה הנאצית וחילקו ביניהן את שטחי השליטה. למרות כניעתה של גרמניה במאי 1945, בחרה יפן, בעלת בריתה החזקה מהמזרח, להמשיך ולהילחם. הכוחות האמריקניים שנלחמו באוקיינוס השקט התקדמו בקצב מהיר, אי אחר אי, בדרכם אל האי הונשו – האי הגדול והמרכזי בארכיפלג של יפן. במקביל ניסה הנשיא האמריקני הארי ס' טרומן להביא לכניעתה של יפן בדרכים דיפלומטיות, אך ללא הועיל, בעיקר

מפני שהיפנים לא רצו לוותר על המשך הנהגתו של הקיסר הירוהיטו. בשלב זה החלו הכוחות האמריקנים להיערך לכניעת יפן באמצעות מבצע קרקעי נרחב בשם "נפילה" (Operation Downfall). המבצע, בהובלת הארמיה השישית, תוכנן להתבצע בשלבים החל מאוקטובר 1945. שלב ראשון, מבצע "אולימפיק" (Operation Olympic) – כיבוש האי קיושו, הדרומי בארכיפלג. שלב שני, מבצע "קורנט" (Operation Coronet) לכיבוש האי הונשו ובירתו טוקיו, מקום מושבו של הקיסר. רצף כיבושי האיים ותכנון המבצעים הגדולים שילבו בתוכם תהליך חשיבה מערכתי להכנעת הכוחות היפניים ולסיום מלחמת העולם השנייה. בשלב זה נותרה בפני האמריקנים רק שאלת המחיר.

בעת תכנון מבצע הפלישה העריכו האמריקנים כי בשלב הראשון ייהרגו כ־100 אלף חיילים מכוחותיהם ובשלב השני עוד כ־250 אלף, נוסף על יותר ממיליון פצועים,¹ מחיר שנחשב כבד מאוד בשלב זה של המלחמה.² לפי ההערכה יותר מחמישה מיליון אזרחים וחיילים יפנים היו צפויים למות במהלך מבצעי הפלישה השונים.³ כמו כן האמריקנים חששו מפלישה אפשרית של הסובייטים ליפן, העלולה להציב בפניהם מכשול מאתגר בהמשך הלחימה. הערכות אלה חייבו את האמריקנים למצוא דרך אחרת להכריע את המלחמה, שתקטין את הסיכונים ותגדיל את האפקטיביות הנדרשת בהשגת המטרה הסופית – הכנעת יפן וסיום מלחמת העולם השנייה.

באותו זמן התנהל בצד השני של האוקיינוס אחד הפרויקטים הגדולים, היקרים והסודיים ביותר של האמריקנים ובעלי בריתם הבריטים – פרויקט "מנהטן" לפיתוח נשק גרעיני בעל עוצמה שלא נראתה כמוה. החל באפריל 1945, משנכנס טרומן לתפקיד נשיא ארצות־הברית לאחר פטירתו של פרנקלין ד' רוזוולט, קיבל הנשיא עדכון ממזכיר המלחמה הנרי סטימסון על פיתוחה של פצצת הגרעין. טרומן כינס את "ועדת הביניים", שהורכבה ממדינאים, ממדענים ומאנשי צבא, לדון בהפצצת יפן בפצצה גרעינית, בהשלכות המדיניות בשל השימוש בפצצה ועוד.⁴

ב־1 ביוני הציגה "ועדת הביניים" את מסקנותיה והמלצותיה לנשיא טרומן. ההמלצה המרכזית הייתה להטיל על יפן פצצה גרעינית כדי להביא לכניעה מוחלטת של היפנים ולסיום מהיר של המלחמה. ההחלטה התקבלה גם נוכח הערכת מספר הנפגעים הצפוי לשני הצדדים בעת פלישה קונוונציונלית. השאלות המרכזיות שנשאלו: כיצד קבעה "ועדת הביניים" את סדר העדיפויות להפצצה גרעינית, ומה היו הגורמים שהבחינו בין יעד ליעד.

- (1) Kyoto - This target is an urban industrial area with a population of 1,000,000. It is the former capital of Japan and many people and industries are now being moved there as other areas are being destroyed. From the psychological point of view there is the advantage that Kyoto is an intellectual center for Japan and the people there are more apt to appreciate the significance of such a weapon as the gadget. (Classified as an AA Target)
- (2) Hiroshima - This is an important army depot and port of embarkation in the middle of an urban industrial area. It is a good radar target and it is such a size that a large part of the city could be extensively damaged. There are adjacent hills which are likely to produce a focusing effect which would considerably increase the blast damage. Due to rivers it is not a good incendiary target. (Classified as an AA Target)

- 5 -

~~TOP SECRET~~Status of Targets - continued

- (3) Yokohama - This target is an important urban industrial area which has so far been untouched. Industrial activities include aircraft manufacture, machine tools, docks, electrical equipment and oil refineries. As the damage to Tokyo has increased additional industries have moved to Yokohama. It has the disadvantage of the most important target areas being separated by a large body of water and of being in the heaviest anti-aircraft concentration in Japan. For us it has the advantage as an alternative target for use in case of bad weather or being rather far removed from the other targets considered. (Classified as an A Target)
- (4) Kokura Arsenal - This is one of the largest arsenals in Japan and is surrounded by urban industrial structures. The arsenal is important for light ordnance, anti-aircraft and beach head defense materials. The dimensions of the arsenal are 4100' x 2000'. The dimensions are such that if the bomb were properly placed full advantage could be taken of the higher pressures immediately underneath the bomb for destroying the more solid structures and at the same time considerable blast damage could be done to more feeble structures further away. (Classified as an A Target)
- (5) Niigata - This is a port of embarkation on the N.W. coast of Honshu. Its importance is increasing as other ports are damaged. Machine tool industries are located there and it is a potential center for industrial dispersal. It has oil refineries and storage. (Classified as a B Target)

דירוג היעדים להפצצה בוועדה שהתכנסה בין 10-11 במאי 1945. צילום:
ארכיון צבא ארצות-הברית

בחירת היעדים

באפריל 1945 התכנסה אחת מוועדות פרויקט "מנהטן" במסגרת "ועדת הביניים", שבהמשך כונתה "ועדת היעדים". מטרתה הייתה לבחור יעדים להפצצה גרעינית ולהציגם לאישור סופי של סטימסון. הוועדה כללה חברים מהדרג הצבאי והאקדמי והתכנסה פעמים מספר עד שהגישה את רשימת היעדים הסופית⁵ בסוף מאי 1945. במסגרת הוועדה נדונו בין היתר התנאים הנחוצים בעת ההפצצה, ערכם האסטרטגי של היעדים ומצבם. בשלב הראשון הציגה הוועדה שש אפשרויות:⁶

* שימוש בפצצה הגרעינית כנשק טקטי שיסייע בפלישת הכוחות.

* הדגמה של יכולות הגרעין סמוך ליפן כדי להפגין את כוחה ארצות-הברית בפני היפנים, ולהניע אותם לכניעה, ובפני העולם, בעיקר מול הסובייטים.⁷

* הפעלת הפצצה נגד יעדים צבאיים בלבד (בלי לפגוע באזרחים).

* הפצצת עיר יפנית עם אזהרה מוקדמת.

* הפצצת עיר יפנית ללא אזהרה מוקדמת.

ב־10 וב־11 במאי 1945 התכנסה הישיבה השנייה של "ועדת היעדים" במשרדו של ד"ר רוברט אופנהיימר באחד ממתקניו הסודיים של פרויקט "מנהטן" בלוס אלמוס, ניו מקסיקו.⁸ בתום הדיונים ריכזו בוועדה רשימה של חמש ערים מרכזיות שיהיו יעדים אפשריים להפצצה גרעינית: קוקורה (Kokura), הירושימה (Hiroshima), יוקוהמה (Yokohama), ניאגטה (Niigata) וקיוטו (Kyoto). עוד עלה רעיון להפצצתו של ארמון הקיסר, אך רעיון זה נגנז ולא הועבר כהמלצה סופית.⁹

לבחירת היעדים נקבעו כמה כללים:¹⁰

* קוטר היעד יהיה גדול מ־4.8 ק"מ, מה שנחשב לעיר גדולה, כדי שגל ההדף של הפצצה ייצור נזק יעיל.

* יעדים שלא הותקפו בצורה ניכרת במהלך המלחמה ושחיל האוויר התחייב שלא לתקוף אותם לפחות עד אוגוסט 1945. זאת כדי לאפשר מדידה של תוצאות ההרס לאחר ההפצצה ולערוך תהליך למידה מקיף על אודות כוחה של הפצצה.

* היעד חייב להכיל מתקנים צבאיים בשטחו.¹¹

* היבטים פסיכולוגיים – נדרש יעד שיפיק נזק פסיכולוגי נרחב מספיק לאחר הפצצתו,¹² הן על היפנים והן על אויביה של ארצות־הברית, שייווכחו בעוצמתו של הנשק הגרעיני.

במסגרת הוועדה נדונו גם ההשפעה הרדיולוגית של ההפצצה, בטיחות המטוסים המשתתפים בתקיפה ועוד. כל הנושאים האלה יכלו לשנות את מיקום היעד בסדר העדיפויות לתקיפה.

דירוג היעדים לתקיפה

הוועדה סיווגה את היעדים לשלוש רמות חשיבות, לפי השפעתם הפסיכולוגית על כניעתה של יפן, שהייתה המטרה העיקרית, ולפי חשיבותם הצבאית להמשך המלחמה:¹³ AA – יעד בסדר עדיפות גבוה, A – יעד בסדר עדיפות בינוני ו־B – יעד בסדר עדיפות נמוך, המשמש יעד חלופי בעת הצורך.¹⁴

העיר קיוטו (יעד המסווג AA) – עיר תעשייתית חשובה המונה אוכלוסייה גדולה ממיליון בני אדם. בעבר הייתה קיוטו עיר הבירה של יפן, העיר כללה מוקדי תרבות רבים ובמהלך המלחמה היו בעיר תעשיות רבות וכן הועברו אליה אנשים חשופים רבים מאזורים שהופצצו. האפקט הפסיכולוגי של הפצצת העיר צפוי להיות נרחב בשל היותה מרכז אינטלקטואלי.

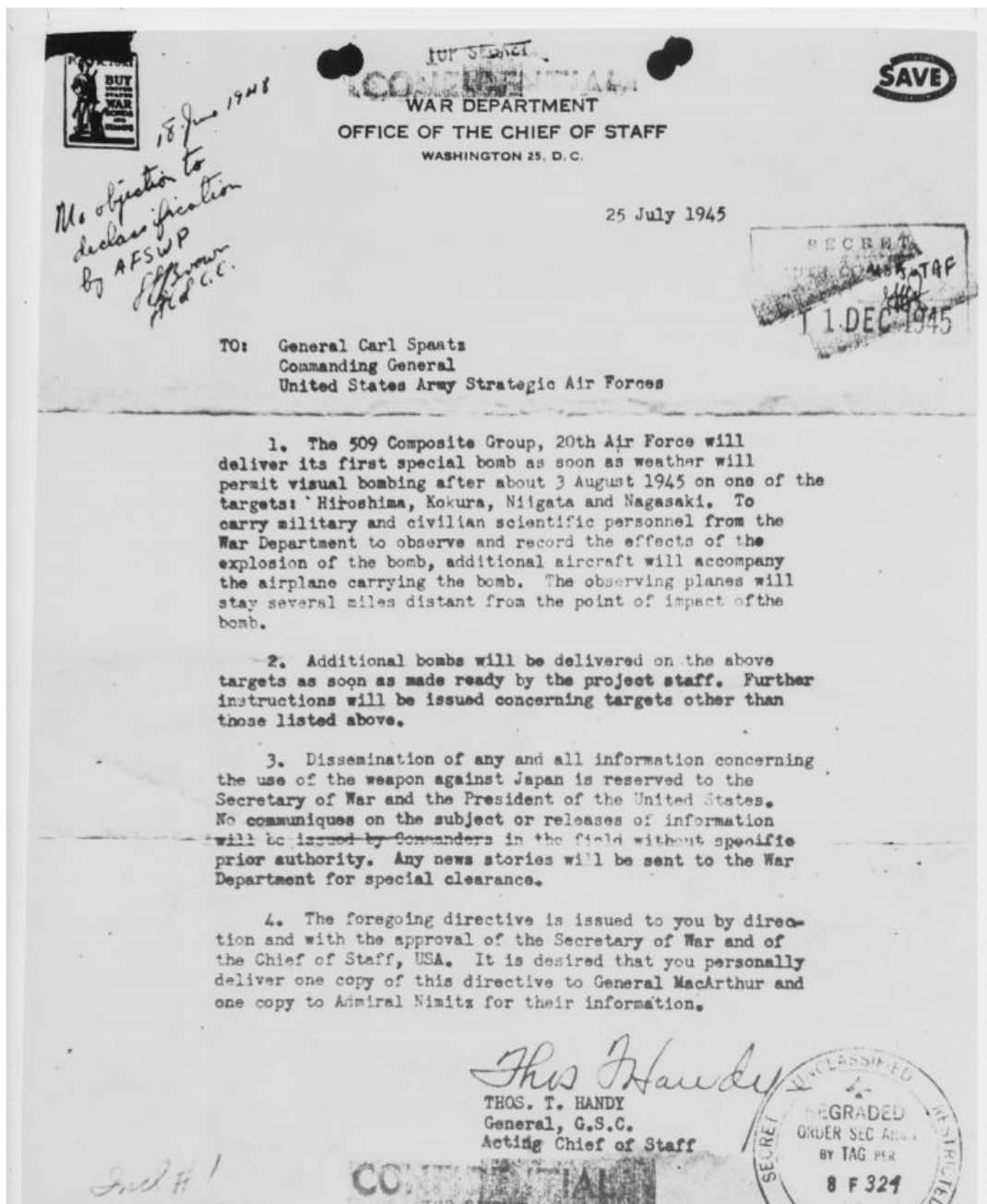
העיר הירושימה (יעד המסווג AA) – עיר תעשייתית חשובה, מחסן צבאי חשוב ונמל יציאה מרכזי. בשל גודל העיר נוח להפציץ אותה וליצור אפקט ניכר. נוסף על כך, גבעות סמוכות לעיר ימקדו את הפיצוץ ויגדילו את נזקיו.

העיר יוקוהמה (יעד המסווג A) – יעד תעשייתי שעד אותו זמן חיל האוויר לא הפציץ אותו כלל. הפעילות התעשייתית ביעד כוללת ייצור מטוסים, מכונות, רציפים, ציוד חשמלי וכן בתי זיקוק לנפט. תעשיות רבות מאזור טוקיו שנפגעה קשות עברו לעיר יוקוהמה. עם זאת מדובר בעיר המוגנת ביותר על־ידי מערכות נ"מ. בשל מרחקה הרב מהיעדים האחרים, הוועדה החליטה שיוקוהמה תהיה יעד חלופי במקרה של מזג אוויר גרוע מעל יעד אחר.

העיר קוקורה (יעד המסווג A) – אחד המחסנים הגדולים ביותר של צבא האימפריה היפנית, הכולל בעיקר תחמושת קלה, נ"מ ומרכיבי הגנה על החופים. העיר מוקפת מבני תעשייה רבים.

העיר ניאגטה (יעד המסווג B) – עיר נמל חשובה, נקודת המוצא האחרונה לים שנתרה באי הונשו. בעיר ממוקמות תעשיות מלחמה ומחסנים. כמו כן, בעיר פועל בית זיקוק.

הוועדה דירגה את היעדים לפי סדר עדיפות: היעד הראשון: קיוטו, היעד השני: הירושימה, היעד השלישי: יוקוהמה והיעד הרביעי: קוקורה. העיר ניאגטה יצאה מההמלצה הסופית של הוועדה.

מכתב המאשר את הטלת הפצצה הגרעינית הראשונה, 25 ביולי 1945. צילום: ארכיון צבא ארצות-הברית

ירח דבש כסיבה לשינוי היעד

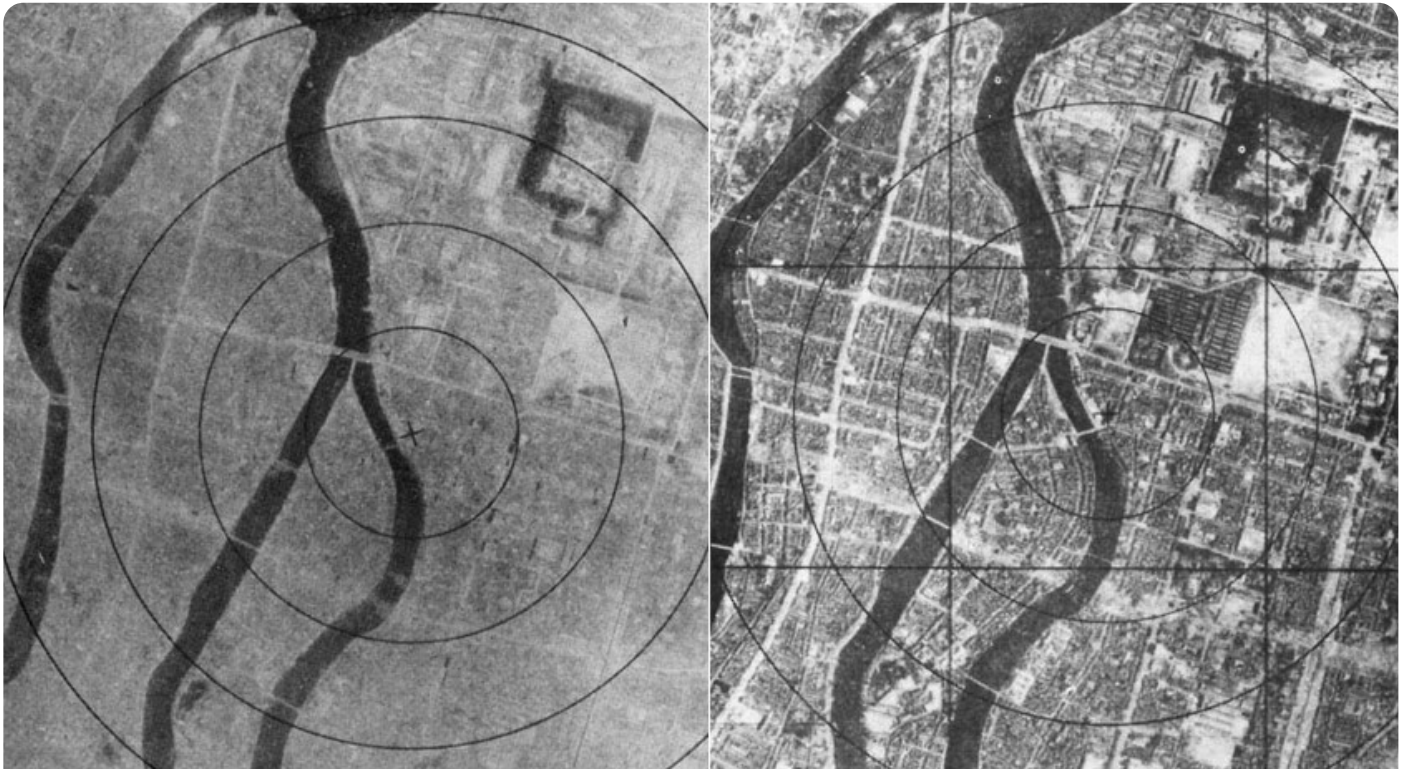
ב־30 במאי 1945 ביקש סטימסון להסיר את קיוטו מרשימת היעדים בשל חשיבותה ההיסטורית, הדתית והתרבותית. הנשיא טרומן הסכים עם סטימסון. בהמשך, טען ההיסטוריון והדיפלומט האמריקני אדווין ריישאואר כי סטימסון ביקש להסיר את קיוטו מהרשימה מכיוון שהעריך את העיר לאחר ירח הדבש שבילה בה.¹⁵ במקומה של קיוטו, ביולי 1945, נכנסה לרשימת היעדים העיר נגסאקי (Nagasaki), שבה היו תעשיות הצי הקיסרי, מפעלי תחמושת (בעיקר מפעלים לתחמושת ימית) ושעמדה בשאר הקריטריונים שהציבה הוועדה.¹⁶

ב־31 במאי עלתה הצעה להטיל פצצה גרעינית סמוך לאחד מאיי יפן כדי שהיפנים ייווכחו בעוצמתה ויכנעו. הצעה זו נפסלה מחשש שהיפנים יציבו שבווי מלחמה אמריקנים כחומת מגן אנושית או שהפצצה לא תפעל והכישלון יגבה מחיר אסטרטגי כבד בהמשך. נוסף על כך עלה חשש כי המטוס הנושא את הפצצה ייפגע ואף הפצצה והטכנולוגיה שבה ייפלו לידי האויב. לפיכך הוחלט להמשיך לשמור על היכולת ומועד התקיפה בסוד. לאמריקנים נותר לחכות למזג אוויר שיתאים למבצע.

ב־25 ביולי 1945 ציין טרומן ביומנו שהנשק הגרעיני אמור לשמש נגד יפן עד 10 באוגוסט והוסיף: "אמרתי למזכיר ההגנה, מר סטימסון, להשתמש בו כך שיעדים צבאיים, חיילים ומלחים יהיו המטרות ולא נשים וילדים. גם אם היפנים הם פראיים, אכזריים, חסרי רחמים ופנטיים, אנו כמנהיגי העולם הפועלים לטובת

הכלל לא יכולים להטיל את הפצצה הנוראית הזו על הבירה הישנה [קיוטו] או על זו החדשה [טוקיו]. הוא ואני מסכימים כי המטרה תהיה צבאית בלבד". כמו כן הוא ציין: "נוציא הודעת אזהרה המבקשת מהיפנים להיכנע ולהציל חיים. אני בטוח שהם לא יעשו את זה, אבל נתנו להם את ההזדמנות".¹⁷

6 באוגוסט 1945, השמש העולה ממזרח הפציעה על איי יפן. מטוס בואינג מדגם B-29 בשם "אנולה גיי" (Enola Gay) המריא מהאי טיניאן (Tinian) לכיוון יפן עם הפצצה הגרעינית "ילד קטן" – פצצה מסוג ביקוע גרעיני אורניום 235. מטרתו של המטוס הייתה הירושימה (יעד המסווג AA) ויעדי המשנה היו הערים קוקורה (יעד המסווג A) ונגסאקי (יעד שלא סווג).¹⁸ בשעה 08:15 הוטלה הפצצה הגרעינית הראשונה על יפן, וכעבור 43 שניות התרחש הפיצוץ הגרעיני הראשון נגד יעד אויב. לאחר הפיצוץ הוערכה עוצמתו¹⁹ כשוות ערך ל-13–19 קילוטון TNT. תוצאות ההרס היו עצומות, וההערכה היא שיותר משני שלישים ממבני העיר נהרסו, 70–80 אלף בני אדם נהרגו (בהם כ-20 שבויים אמריקנים) וכ-70 אלף נפצעו בדרגות חומרה שונות.²⁰

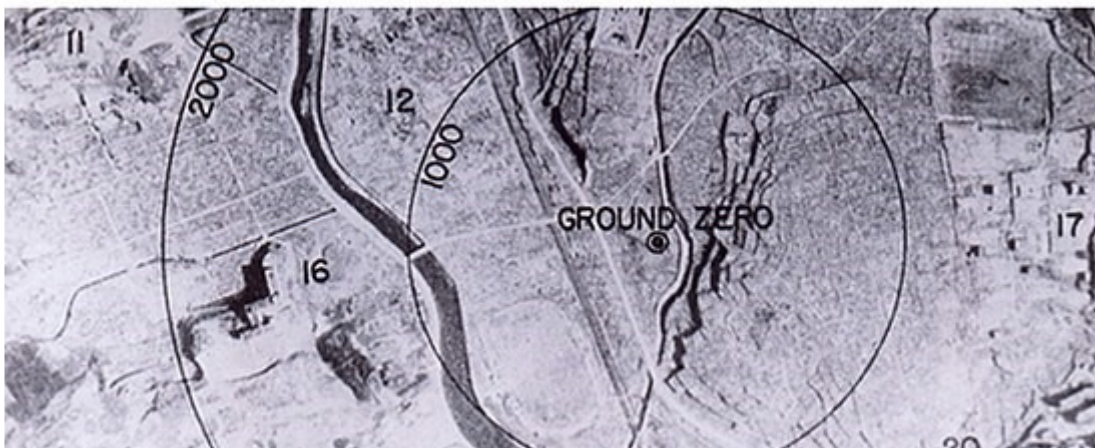
תמונות אוויר של העיר הירושימה לפני ההפצצה (מימין) ואחריה (משמאל). צילום: צבא ארצות-הברית

למרות ההרס הרב היפנים סירבו להיכנע. ד"ר יושיאו נישנה, מבכירי המדענים היפנים בתחום הגרעין, טען כי לארצות-הברית שתי פצצות גרעיניות בלבד. לכן הגנרלים היפנים היו מוכנים לספוג עוד הפצצה גרעינית אחת מאשר להיכנע.²¹

בהצהרה מוכנה מראש של הנשיא טרומן נכתב: "לפני 16 שעות הטיל מטוס אמריקני פצצה אחת על הירושימה, בסיס חשוב של הצבא היפני. לפצצה הזו היה יותר כוח מ-20 אלף טון TNT [...] אם הם [היפנים] לא יקבלו כעת את תנאינו, עליהם לצפות לגשם של הרס מהאוויר שלא נראה כמוהו בעולם הזה. מאחורי המתקפה האווירית הזו יגיעו כוחות ימיים ויבשתיים במספרים ובעוצמה כזו שהם עוד לא ראו ויכולת לחימה שהם כבר מודעים לה היטב". עוד הדגיש טרומן את היכולת של ארצות-הברית להמשיך ולפתח פצצות: "יש לנו כעת שני מפעלים גדולים ועבודות פתוחות רבות המוקדשות לייצור כוח אטומי". נראה כי דברים אלה כונו בעיקר להמשך הדרך בעיצוב הכוח מול הסובייטים ולא מול היפנים.²²

משדחו היפנים את תנאי הכניעה האמריקניים לאחר ההפצצה, הוחלט על תקיפת יעד נוסף. ב-9 באוגוסט 1945 המריא המטוס "בוקסקאר" (Bockscar) מהאי טיניאן, ועליו הפצצה הגרעינית השנייה העתידה לפעול על יעד אויב. שמה של הפצצה "איש שמן" – פצצה מסוג ביקוע פלוטוניום. היעד המועדף היה העיר קוקורה (יעד המסווג A). נשאלת השאלה מדוע נבחרה העיר קוקורה, שדורגה במקום הרביעי, במקום יוקוהמה שדורגה גבוה ממנה ברשימה? בעת הגעת המטוסים לקוקורה, אפפו את העיר עננים ועשן כבד, שהגיעו מהפצצה אחרת של העיר הסמוכה לה, ומנעו מהם לרדת אל היעד. לאחר 45 דקות התקבלה החלטה על הפעלתו של יעד חלופי.²³

בשעה 11:00 הגיעו המטוסים ליעד החלופי, העיר נגסאקי, שנכנסה אחרונה לרשימה (ואינה מופיעה בהמלצת הוועדה המקורית). העיר הייתה אפופה בשכבת עננים ששיבשו את ההפצצה. אך בשעה 11:02 נפתח צוהר בעננים שכיסו את העיר, והמטילן של המטוס זיהה את היעד בעיניו. הפצצה נשלחה לדרכה ואחרי 47 שניות נראה הפיצוץ הגרעיני השני והאחרון נגד יעד אויב. לפי ההשערות הפיצוץ היה שווה ערך ל־21 קילוטון TNT, והנזק היה עצום, אך פחות מהירושימה. מבנים רבים של העיר נהרסו כליל, וההערכה היא ש־40 אלף בני אדם נהרגו ו־60 אלף נפצעו בדרגות שונות.²⁴

תמונות אוויר של העיר נגסאקי לפני ההפצצה (למעלה) ואחריה (למטה). צילום: ארכיון צבא ארצות־הברית

הפיצוץ השני לא הותיר לקיסר יפן הירוהיטו ברירה, ויחד עם ביטול הסכם הניטרליות שנחתם²⁵ עם הסובייטים ב־13 באפריל 1941, יפן הכריזה על כניעה ב־14 באוגוסט. בהסכם הכניעה ארצות־הברית התחייבה לשמר באופן מושכל את ממסד הקיסרות היפני ונעתרה לעוד כמה בקשות מצד היפנים.²⁶ מלחמת העולם השנייה הגיעה לקיצה.

סיכום והמלצות

ועדת בחירת היעדים שהתכנסה בין 10–11 במאי 1945 ערכה ניתוח קפדני של היעדים האפשריים לתקיפה. תפקידה היה לבחור את היעדים ולדרג אותם באופן שיעצים את האפקט האסטרטגי תוך מזעור הסיכון הכרוך בהשגתן (הקטנת ההשקעה בהשגת היעד). סיכון זה כולל מרכיבים רבים: הרוגים, בזבוז אמצעי לחימה, משאבי אנרגיה, כישלון בהשגת היעד, יצירת לחץ פוליטי או גאופוליטי לעצירת המבצע ועוד.²⁷ להפעלת הנשק הגרעיני היו כמה מטרות: למנוע פלישה קרקעית קונוונציונאלית של כוחות בעלות הברית כדי למזער אבדות בנפש, הפסד כספי והפסד משאבי מלחמה; להציב את הממשל האמריקני בעמדת יתרון מול הממשל היפני המסרב להיכנע; להציג לעולם את היכולת החדשה של ארצות־הברית, באמצעות הפצצה נכונה של יעד אסטרטגי, ולחזק את מצבה הגאואסטרטגי, בייחוד מול ברית המועצות.

בחירה של יעד ברמה האסטרטגית משמעותה להציב את הדרג המדיני והצבא ביתרון מובהק ביחס לאויב. יתרון זה יכול לשנות לחלוטין את מהלך הלחימה ותוצאות המלחמה כולה, בדגש על יכולת הדרג המדיני לכפות על האויב תנאים לאחר המלחמה. לפיכך על המערכת הצבאית לתכנן בחוכמה את בחירת היעדים ולהיעזר בכלים לקבלת החלטות:

ההיגיון האסטרטגי של הדרג המדיני. יש לשלב בתהליך הבחירה את היעדים כך שיסייעו ככל האפשר לדרג המדיני בהשגת מטרותיו המדיניות.

סיכון מול פוטנציאל. נדרש לדרג כל יעד על בסיס מתודולוגיה הבוחנת את רמות הסיכון מול פוטנציאל היעד בדרג האסטרטגי.

חוסן האויב. נדרש להעריך עד כמה האויב יהיה מוכן לספוג כדי לשמר את היעד בידיו ולהימנע מתבוסה.

מחיר הסיכון. מה יהיה ערכו של היעד האסטרטגי אם הוא לא יושג?

יעד ערכי. יש לבחור כוח מידתי שיופעל על היעד כדי להשיגו, זאת כדי למנוע תוצאות שבהמשך יהיו מכשול אסטרטגי לדרג המדיני והצבאי.

יעד על חשבון יעד. נדרש להשוות בין היעדים, לבחון את המתחים המתקיימים ביניהם ולוודא כי כל יעד שנבחר אינו פוגע ביעד קודם שהושג או ביעד עתידי.

הנבטה. יכולתו של היעד להנביט יעדים אסטרטגים חדשים במקרה שיושג.

נקודה למחשבה: הוצאתה של קיוטו מרשימת היעדים לתקיפה ערערה על ההחלטה הראשונית לבחור יעדים שלתקיפתם תהיה השפעה פסיכולוגית מובהקת על היפנים, אשר תוביל אותם להיכנע. אי־כניעתם של היפנים לאחר הפצצת הירושימה נבעה לא רק מההנחה שלאמריקנים יש רק עוד פצצה אחת, אשר יפן מוכנה לספוג, אלא ייתכן שגם היעדר ההשפעה הפסיכולוגית שהאמריקנים ביקשו להשיג תרמה לכך. האם הפצצת קיוטו כיעד ראשון (המסווג AA) הייתה מונעת את הפצצת נגסאקי (שהייתה יעד חלופי לקוקורה)?

הערות

[1] Beevor, A. (2012). The Second World War. Little, Brown and Co.; Cox, S. J. (2021). H-057-1: Operations Downfall and Ketsugo – November 1945. Naval History and Heritage Command, U.S. Navy

[2] Richard F.B. (1999). Downfall: The End of the Imperial Japanese Empire. Random House

[3] (Cox (2021

[4] Samuel W. J. (2012). Prompt and Utter Destruction: Truman and the use of Atomic Bombs against Japan. The University of North Carolina Press

[5] Jones V. C. (1985). Manhattan: The Army and the Atomic Bomb. Center of Military History, U.S. Army

[6] <https://www.atomicheritage.org/history/interim-committee> Atomic Heritage Foundation (2014). The Interim Committee

[7] האמריקנים הבינו כי הם נדרשים להציג עוצמה חדשה כדי לחזק את כוחם הגאופוליטי מול הסובייטים

[8] ד"ר רוברט אופנהיימר, פיזיקאי אמריקני אשר ניהל את פרויקט "מנהטן" לפיתוח הפצצה הגרעינית הראשונה. אופנהיימר נחשב לאבי הפצצה הגרעינית

[9] Leslie G. R. (1945). Summary of Target Committee Meetings on 10 and 11 May 1945. U.S. Army; Jones (1985); Atomic Heritage Foundation (2014)

[10] שם

[11] מופיע במסמך סיכום והמלצות הוועדה תחת פרק 8: "שימוש נגד מטרות צבאיות"

[12] מופיע במסמך סיכום והמלצות הוועדה תחת פרק 7: "גורמים פסיכולוגיים בבחירת היעד"

[13] תבחינים מדויקים (איכותניים או כמותיים) לסדר עדיפות של המטרות לא נמצאו במסמכי הוועדה השונים החשובים לציבור

[14] (Leslie (1945); Atomic Heritage Foundation (2014

- Reischauer, E. O. (1986). My life between Japan and America. Harper & Row; Kelly, J. M. (2012). Why Did Henry Stimson Spare Kyoto from the Bomb?: Confusion in Postwar Historiography, *Journal of American-East Asian Relations*, 19(2), 183-203 [15]
- Hasegawa, T. (2006). *Racing the enemy: Stalin, Truman, and the surrender of Japan*. Belknap Press of Harvard University Press; Jones (1985 [16]
- Ferrell, R. H. (Ed.) (1980). *The Private Papers of Harry S. Truman*. Harper and Row, pp. 55-56 [17]
- <https://www.atomicheritage.org/history/509th-composite-group> Atomic Heritage Foundation (2014, June 4). 509th Composite Group [18]
- Gosling F.G. (1999). *Manhattan Project: making the atomic bomb*. U.S. Department of Energy, pp. 48-53 [19]
- מעריכים שעד 1946 נהרגו כתוצאה מהפיצוץ בהירושימה וממחלות הנובעות מקרינה גרעינית כ-140 אלף בני אדם. הערכות אחרות מצביעות על 200 אלף הרוגים עד שנת 1950 [20]
- Edwin H. P. (2001). *Japan's War: The Great Pacific Conflict*. McGraw-Hill [21]
- <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-president-announcing-the-use-the-bomb-hiroshima> The American Presidency Project (1945, August 6). Harry S. Truman [22]
- (Atomic Heritage Foundation (2014, June 4 [23]
- Gosling (1999), pp. 53-54 [24]
- הסכם הניטרליות הסובייטי-יפני היה הסכם אי-התקפה בין המדינות על רקע השתתפותן במלחמת העולם השנייה [25]
- Histoty.com Editors (2010). 1945, September 02: Japan surrenders, bringing an end to WWII. [26]
- <https://www.history.com/this-day-in-history/japan-surrenders>; Text of Hirohito's Radio Rescript (1945, August 15). *The New York Times*, p.3
- לחץ פוליטי – לדוגמה יציאה של הציבור נגד המבצע בשל ההקרבה הגדולה של חיילים בדרך לכיבוש קרקעי של יפן; לחץ גאופוליטי – לדוגמה לחץ מצד הסובייטים, אשר היו בברית הגנה עם יפן בחלק מהתקופה, שיכול היה לעצור את התקדמות האמריקנים [27]

מערכת "אל-פג'ר אל-צאדק", "השחר האמיתי", וסוגיית מתן שם בערבית למערכה

ד"ר שגיא פולקה, מרכז 7143, מחקר שפה 18.08.2022

עלות השחר תודעה

מתן שם בעל מטען דתי תרבותי למערכה הוא, בעיני ארגוני ההתנגדות, רכיב משמעותי במלחמת התודעה ובלוחמה הפסיכולוגית. לפיכך יש חשיבות רבה מאוד מבחינה תודעתית לשם בעל משמעות ועומק תרבותי לכל מערכה. שמו הערבי של מבצע "עלות השחר" כמקרה בוחן

החברה הערבית, יותר מחברות אחרות, מתאפיינת בדרך שהיא מבטאת את עצמה במילים.¹ כיוון שהשפה מטבעה איננה רק אמצעי ביטוי, ועוצמתה המוחשית בעצם קיומה, היכולת המילולית-ורבלית משפיעה על כל רובדי החברה החל בפשוטי העם וכלה בשכבת המנהיגים.²

ארגוני ההתנגדות מייחסים חשיבות רבה לבחירת שמות למערכות נגד צה"ל, ובהיותם תנועות אסלאמיות בוחרים בשמות בעלי משמעות אסלאמית תרבותית שהם שואבים מן המקורות המוסלמים. מבצע "צוק איתן" (2014) למשל, נקרא בפי חמאס בשם "אל-עצף אל-מאכול" (כמוץ הנאכל). שם זה לקוח מן הקוראן (סורת אל-פיל, 105:5) והוא בהשראת סיפור המלך החבשי אברהה, שעלה עם צבא של פילים על הכעבה במכה כדי להורסה. אלה שלח להקות של בעלי כנף (טִיִּר אַבְּאִיִּל) שיידו אבנים קטנות מטיט יבש ושרוף (סִגִּ'יל) על בעלי הפיל – והפכם לעלים גרוסים שעפים ברוח כמוץ אכול. המסר שביקשה חמאס להעביר הן פנימה לפלסטינים, והן לישראל, הוא כי באמצעות אמונה באללה וטילים הם יהפכו את ישראל בסוף המערכה לעלה נידף ברוח. ארגון הג'האד האסלאמי כינה את המערכה בשם "אל-בניאן אל-מרצוץ", "מבנה יצוק", בהשראת

הנזכר בקראא'ן (61:4), שם נאמר כי אללה אוהב את מי שנלחמים למענו עומדים שורות שורות כמבנה יצוק.

מה עומד מאחורי בחירת השם "אל-פג'ר אל-צאדק" למערכה נגד הג'האד האסלאמי בעזה?

ב־5 באוגוסט 2022, לאחר שנפתחה המערכה נגד הג'האד האסלאמי, בחרה מחלקת השפעה באמ"ץ לכנות את המערכה בשם בערבית, "אל-פג'ר אל-צאדק" – "השחר האמיתי".³ השם טומן בחובו מטען אסלאמי תרבותי. אל-פג'ר – השחר – הוא שם הפרק ה־89 בקוראן הפותח בשבועה של אללה בשחר, הזמן שבו האור מבליח את חשכת הלילה. כמו כן, פג'ר מציין בערבית התחלה חדשה. פג'ר הוא שם רקטה ארוכת טווח מתוצרת איראן, ובה עושים שימוש גם ארגוני ההתנגדות (מקאומה) הפלסטינים. השם נבחר בשל היותו מילה קוראנית, שם של פרק בקוראן וכן בשל התנועות שהשורש מציין ובכלל זה "פיצוץ" (תפג'יר). המילה "אל-צאדק" היא בעלת מטען תרבותי חשוב, המציין את הערך של אמירת אמת כערך הנובע מאמונה. נוסף על כך, הביטוי "אל-פג'ר אל-צאדק" הוא מונח אסלאמי שנושא משמעות רבה בעיקר בחודש הצום המוסלמי, רמז'אן, שכן הוא מציין את המועד שבו יש להתפלל את תפילת השחר (צלאת אל-פג'ר), ואת הזמן שבו יש להתחיל לצום ולהימנע מן האיסורים שהצם מחויב בהם. מול המונח "אל-פג'ר אל-צאדק" משתמשים במונח האסלאמי "אל-פג'ר אל-כאד'ב", "השחר השקרי", שבו עדיין אין להתפלל את תפילת השחר וברמז'אן אין להתחיל בו את הצום.

ארגון הג'האד האסלאמי כינה את המערכה (החל ב־6 באוגוסט) בשם "אחדות הזירות" (וחדת אל-סאחאת) כדי לקרוא לפלסטינים ברצועה בדגש על חמאס, בגדה, בירושלים, בפנים ובפזורה, להצטרף למערכה.

בחינת התגובות הערביות לבחירת שם ערבי למערכה

עצם בחירת שם ערבי למערכה שנעשה לראשונה על ידי צה"ל, וספציפית השם "אל-פג'ר אל-צאדק", עורר עניין רב בקרב דוברי הערבית ברשתות החברתיות ובעיתונות הערבית. בחינת התגובות מעלה תובנות, שמהן ניתן להסיק מסקנות אופרטיביות. באחד הציצים נכתב: "כאשר אתה שומע #השחר-האמיתי עולה בראשך שזהו שם אסלאמי, אך זהו השם שכינתה בו ישראל את תוקפנותה על #עזה". "הישות [ישראל] לא כינתה שום תוקפנות בעבר בסוג זה של שמות!! 2008 עופרת יצוקה; 2012 עמוד ענן; 2014 צוק איתן; 2021 שומר החומות. למה מתכוונת ישראל בשם זה?!".

שרשור התגובות לציוץ מעניין אף הוא: "הישות [ישראל] בחרה [לכנות] את תוקפנותה על עזה בשם "השחר האמיתי"!!! שם מעורר עניין, ומונחים חדשים על לשונה של הישות, ראוי לעקוב". הגיבה כותבת הציוץ: "צדקת. למלחמה יש חבילת מטרות והשם מתמצת את המטרות הללו". מגיב אחר כתב: "זה סימן המבשר כי יש מטרה מאוד גדולה למבצע זה". המציצת השיבה: "מאתמול אני מחפשת ניתוחים [לשם זה] אך אף לא אחד דיבר על השם והוראותיו".

ציוץ

السَّنُوسِي محمد السنوسي @MR9Ax7TlCHTKfZD · 6 באוג'
اختار الكيان لعدوانه على #غزة عنوان: "الفجر الصادق"!!..
تسمية لافتة، ومفردات جديدة على لغة الكيان.. تستحق الرصد..

1

1

...

imane @ImenCheniti · 6 באוג'

صدقت استاذ ..

الحرب لها حزمة اهداف والتسمية تلخص هذه الاهداف ..

1

1

הצג תשובות

...

ياثين @BaboutBabout1 · 6 באוג'

משיב ל-@ImenCheniti

هذا نذير هدف كبير جداً لهذه العملية.

1

1

...

imane @ImenCheniti · 6 באוג'

صح ..

من البارح وانا ابحث في التحليلات ..واحد ماتكلم على الاسم ودلالاته

2

1

שם המבצע בעברית לעומת שמו בערבית

כותבים ערבים סברו כי ישראל כינתה את המבצע בעברית "עלות השחר" (טלוע אל־פג'ר), ותרגמה אותו לערבית "השחר האמיתי".⁴ בעיתונות הערבית עלתה סברה מעניינת ולפיה דובר צה"ל, תא"ל רן כוכב, הודיע בעברית כי המבצע נקרא "עלות השחר" (בזוע' אל־פג'ר), אך דובר צה"ל בערבית אביחי אדרעי בחר לסלף את השם בערבית ושינה אותו ל"אל־פג'ר אל־צאדק", כדי ללעוג לחזבאללה שכינה את מבצע חטיפת החיילים (2006) בשם "אל־ועד אל־צאדק" (הבטחת אמת).⁵ בהקשר זה חשוב לציין כי יש התייחסות בעיתונות הערבית לעובדה שדובר צה"ל בעברית הסביר כי המבצע כוון ספציפית נגד הג'האד האסלאמי, שכן לדבריו "השחר האמיתי" נבחר במכוון מכיוון שהצבע השחור הוא צבע הדגל של הג'האד האסלאמי.⁶

דגל הג'האד האסלאמי: ("הקמים להיאבק למעננו [למען אללה], הדרך נדריך אותם אל נתיבותינו. אללה הוא עם המיטיבים"; ציטוט של פסוק 29:69). אללה [הוא] הגדול ביותר (אללה אכבר). תנועת הג'האד האסלאמי בפלסטין. בעיתונות הערבית מופנית ביקורת נגד העיתונאים הערבים בשל העובדה ש: "אביחי אדרעי כופה את מונחיו על כלי התקשורת הערבים, והם הולכים שבי אחריו ואחרי מלחמתו הפסיכולוגית [...] אמצעי התקשורת הערבים מתייחסים אליהם כסקופ עיתונאי, בלי שהם בוחנים מונחים אלה במאזניים מקצועיות. הדבר מחייב אותם לפחות לחזור לתקשורת העברית, ולקרוא מהם השמות הרשמיים למתקפה על עזה".⁷

הן ברשתות החברתיות והן בעיתונות הערבית ניכר כי השם הציב אתגר לכותבים. חלק מן הכותבים החליפו את השם "השחר האמיתי" במונח "השחר השקרי", כדי לטעון כי הג'האד האסלאמי בפרט והמוסלמים בכלל, ולא ישראל, הם השחר האמיתי. אחד הכותבים כתב במאמר כי: "הם קראו לתוקפנותם השנואה בשם 'השחר האמיתי' בעוד הם יודעים הכי טוב שזהו שחר שקרי, וכי אין בוקר אחריו ואין לצפות ממנו לאור. שכן הם [היהודים] חוטאים (פג'אר) ביריבותם, כופרים בדתם והם אלה שאללה זועם עליהם (אל-מע'צ'וב עליהם; בקוראן 1:7).⁸

"השחר האמיתי הוא השחר שלנו, ואילו השחר שלהם הוא שפלות והפסד. [ציטוט קוראן 11:81] "שעתם תבוא עם עלות השמש. האין הבוקר קרוב?" [לשון איום והבטחה]

→ ציוץ

...

المستشار قاسم حدرج
@almostshar202

أليس غريبا أن يطلق العدو على عملياته أسم الفجر الصادق
وهي لا فجر ولا صادق بل هي الظهر الغادر فاقترح على
المقاومة تسمية عملياتها بالرد الصاعق وان الله على نصرنا
لقادر [#غزة_تحت_القصف](https://twitter.com/almostshar202/...) twitter.com/almostshar202/...
#غزة_تحت_القصف
ترجم את הציוץ

אחד הסימנים לכך שהשם הערבי שצה"ל נתן למערכה עורר עניין הוא כי יש כותבים שהציעו שם
שייתן מענה לשם הצה"לי. בציוץ של קאסם חדרג, העורך הראשי של אתר סנא ניוז נכתב: "האין זה
מוזר שהאויב מכנה את הפעולה בשם 'השחר האמתי', בעוד היא לא שחר ולא אמתי, אלא צהריים
של בוגד (מועל באמון). אני מציע להתנגדות לכנות את פעולתה בשם 'תגובה הולמת [כרעם]. אללה
יכול יוכל לעזור לנו [לנצח]'. #עזה תחת הפצצה"

סיכום והמלצות

התגובות לבחירת שם ערבי למבצע האחרון מביאות לכמה מסקנות אופרטיביות חשובות: חשוב לבחור שם
בערבית למבצעי צה"ל. שם זה צריך להיות בעל מטען אסלאמי, תרבותי ולשוני משמעותי. יש להקפיד כי
השם בערבית ישקף את מטרות המבצע, ואת המסרים שרוצה ישראל להעביר באמצעותו לצד השני. כמו כן,
חשוב שדובר צה"ל בערבית ופלטפורמות הסברה, השפעה ותודעה נוספות, ימנפו את השם בערבית ויסבירו
אותו כשורה ובאופן רהוט לדוברי הערבית.

שם המבצע בערבית לא יהיה תרגום לשם המבצע בעברית, שכן השם צריך לשקף את ערכי התרבות
הערבית והמוסלמית. יש להפיץ את השם שנבחר גם באמצעים חזותיים גרפיים, דוגמת קריטורות. את
השם יש להפיץ מיד בתחילת המבצע ויש לבחור אותו כבר בשלב תכנון המבצע. המטרה בהשתדלות
להקדים את הצד השני במתן השם, היא כדי למנפו באמצעי התקשורת הערביים. הכנת "בנק שמות"
למבצעים עתידיים, תוך הבחנה בין חמאס וג'האד אסלאמי כארגונים סונים לחזבאללה ואיראן כשיעים,
תועיל במנגנון התודעה.

מתן שם בעל מטען דתי תרבותי למערכה הוא, בעיני ארגוני ההתנגדות, רכיב משמעותי במלחמת התודעה
ובלוחמה הפסיכולוגית (אל-חרב אל-נפסיה). לפיכך יש חשיבות רבה מאוד מבחינה תודעתית לשם בעל
משמעות ועומק תרבותי לכל מערכה. שכן לצד המערכה הצבאית מתקיימת מלחמת תודעה והסברה, שבה
רואה הצד השני ג'האד, מאמץ מלחמתי, לכל דבר, שאיננה נופלת בחשיבותה מזו הצבאית.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

الفجر الكاذب..

צה"ל מוצג כדובר שקר (דמותו של פינקווי ארוך האף) בכנותו את המבצע "השחר האמתי". רקטות ההתנגדות פילחו את השקר וכך הוכיחו את הכזב בשם

הערות

- [1] עג'מי, פ' (2001). מלכוד – ערביות וערבים מאז 1967 (תרגום: מ. סלע; עריכה מדעית: ש. משעל). ידיעות אחרונות, עמ' 76
- [2] הנדל, י' ומנצור, א' (מרס 2007). על התרבות הערבית ו"המשקפיים המערביים". עדכן אסטרטגי. כרך 9. גיליון 4. המכון למחקרי ביטחון לאומי, עמ' 55
- [3] שם זה נבחר לאחר מבצע "חגורה שחורה" בנובמבר 2019. בתגובה לסיכולו של בהאא' אבו אל-עטאא', מפקד החטיבה הצפונית בזרוע הצבאית של הג'האד האסלאמי, פתח הארגון במערכה וכינה אותה בשם "צ'יחת אל-פג'ר" (קריאת השחר). כמענה לשם "צ'יחת אלפג'ר" נבחר השם "אלפג'ר אלצאדק"
- [4] עואודה, ו' (6 באוגוסט, 2022). טלוע אלפג'ר' חרב אסראא'יליה ג'דידה עלא 'אל-ג'האד אל-אסלאמי' אל-מראמי אל-מעלנה ואל-ח'פיה. אל-קדס אל-ערבי
- [5] דראע'מה, ב' (9 באוגוסט, 2022). פג'ר אלאלם [...] לים "אל-פג'ר אל-צאדק". אל-ח'יאה אל-ג'דידה
- [6] זכי, א' (7 באוגוסט, 2022). אל-כ'יאן אל-מאקת ואל-הרוב אלא ע'זה. אל-עהד
- [7] דראע'מה, ב' (9 באוגוסט, 2022)
- [8] אל-לדאוי, מ'י. (7 באוגוסט, 2022). יומיאת אל-עדואן אל-אסראא'ילי אל-ע'אדר עלא ע'זה (1), אל-פג'ר אל-אסראא'ילי אל-כאד'ב. אל-סימר אל-אח'באריה

שנה לחזרתו של הטאלבאן לשלטון באפגניסטאן - משמעויות ולקחים

סרן (מיל') עדו גדי רז, חוקר של אפגניסטאן-פקיסטאן. בוגר התמחות מחקרית בטרור מהמכון למחקרי ביטחון לאומי INSS, המחלקה למזרח תיכון באוניברסיטת בר אילן 26.08.2022

טאלבאן אפגניסטאן דאעש ח'וראסאן טרור אל קאעדה

שלטונו הרעוע של הטאלבאן מאפשר לאויביה של ישראל חופש פעולה באפגניסטאן תחת חסותו. טוב תעשה ישראל אם תגדיל את מעורבותה באפגניסטאן, ותמנף את המצב כדי להכניס את פקיסטאן תחת כנפי "הסכמי אברהם"

תמונתו של המחבל המתאבד עבד א'רחמן א'לוגרי, שביצע את הפיגוע בשדה התעופה, אוגוסט 2021

את הכאוס הראשוני ששרר בשדה התעופה "חמיד קרזאי" שבקאבול בשלהי אוגוסט 2021 היה קשה לפספס. המונים התגודדו מחוץ לשדה והתרוצצו בין כתליו, בניסיון לעלות על אחת הטיסות הזרות שעוזבות את אפגניסטאן. תמונות של אפגאנים נתלים על כנפי מטוסים בעת המראתם הופצו ברחבי העולם, וביטאו בצורה כזאת או אחרת את התקווה הכוזבת של מיליונים מהם, לאחר שארגון הטאלבאן תפס את השלטון במדינתם.¹ נסיגת הכוחות הזרים מאפגניסטאן לצד נפילת שלטונו של ע'ני, היו הזדמנות פז עבור אחד מארגוני הטרור הפועלים במדינה – "המדינה האסלאמית" - דאעש שבמחוז ח'וראסאן - להוציא לפועל פיגוע רחב היקף, וכך להשיג הישג תודעתי חסר תקדים. העובדה הזאת לא הודרה מעיניהן של סוכנויות מודיעין רבות כמו האמריקנית והבריטית, אשר הזהירו מפני פיגוע בעל "סבירות גבוהה מאוד" בשדה התעופה.² למרות מאמצים רבים למנוע את הפיגוע, ובהם שיתוף פעולה טקטי חסר תקדים בין הטאלבאן ובין הכוחות האמריקניים,³ הצליח מחבל מתאבד לפוצץ עצמו בשער "אבבי" של שדה התעופה, ולגבות את חייהם של כ־180 בני אדם, אפגנים, אמריקנים ואחרים.⁴

כמעט שנה מאוחר יותר, ב־31 ביולי 2022, חזרו האמריקנים לאפגניסטאן, הפעם לצורך חיסולו של מנהיג אל־קאעדה איימן אל־ט'והארי, באמצעות תקיפת מזל"ט וללא אישור הטאלבאן.⁵ אל־ט'והארי היה בין מתכנני פיגועי 11 בספטמבר בארצות־הברית, וחיסולו היווה נקודת ציון תודעתית ואסטרטגית עבור ארצות־הברית.

העובדה כי חרף הסכם השלום בין ארצות־הברית לטאלבאן שהה מנהיג אל־קאעדה בבירת אפגניסטאן שנה לאחר עליית הטאלבאן לשלטון, מלמדת כי הקשרים בין שני הארגונים מעולם לא נפסקו, וחשוב מכך - שאיום הטרור העולמי מאפגניסטאן עדיין חי ובוועט.⁶ הפיגוע בשדה התעופה היה סימן לבאות בכל הנוגע למציאות הביטחונית המתגברת באפגניסטאן תחת השלטון האסלאמי החדש־ישן של הטאלבאן. מציאות זאת טומנת בחובה לא רק אתגרים ביטחוניים פנימיים לממשל הטאלבאן, אלא גם אתגרים ביטחוניים עולמיים, שלא פוסחים על מדינת ישראל. מטרתו של מאמר זה היא לנתח את השפעות המצב הנוכחי השורר באפגניסטאן על ישראל, ולעמוד על הלקחים וההזדמנויות העולות ממנו.

מייג'ור גנרל כריס דונהיו, החייל האמריקני האחרון שעזב את אפגניסטן. צילום: הטוויטר הרשמי של הפנטגון

אפגניסטאן גרסת 2022: על משבר פוליטי, כלכלי והומניטרי

במחצית הראשונה של שנות ה־90, בצל מלחמת האזרחים ששררה במדינה, הוקם ארגון הטאלבאן (מפרסית וערבית: תלמידים). מקימי הארגון היו תלמידי "מדרסות" (בתי ספר אסלאמיים) ממוצא פשטוני, אשר התחנכו במוסדות פקיסטניים על ערכי הסלאפיות (זרם קיצוני באסלאם הסוני). הטאלבאן נלחם נגד הממשלה הפרו־סובייטית באפגניסטאן לצד ארגוני מג'הדין נוספים, אשר נתמכו בחלקם על־ידי ארצות־הברית. ב־1996 הפך הארגון לריבון ברוב שטחי אפגניסטאן, והשליט משטר בעל מאפיינים של אסלאמיזם קיצוני. עד מהרה סבלו התושבים מדיכוי, אפליה, הוצאות להורג, הכחדת פלורליזם ורמיסת זכויות אדם בכלל וזכויות נשים בפרט. הטאלבאן איבד את התמיכה הבין־לאומית, והושיט יד לעלייה של ארגוני טרור אסלאמיים, שבראשם אל־קאעדה. פיגועי 11 בספטמבר המפורסמים של אל־קאעדה ב־2001 הביאו את ממשלת ארצות־הברית להחלטה על פלישה לאפגניסטאן, שמהר מאוד הפכה למלחמה ממוקדת בשלטון הטאלבאן עצמו.⁷

המלחמה הזו, אשר נמשכה כ־20 שנה, במטרה להפיג את איום הטרור מעל ארצות־הברית, הביאה להפלת שלטון הטאלבאן ב־2001, ולהקמת ממשלה פרו־אמריקנית בקאבול. תחילה, האמריקנים בהובלת ג'ורג' בוש הנחיתו מהלומה כבדה על משטר הטאלבאן, ולאחר מכן עסקו בעיקר בבניית המדינה ושיקומה.⁸ ב־1 במאי 2011 חיסלה ארצות־הברית את אוסאמה בן לאדן בפקיסטאן. כפועל יוצא מכך החליט אובמה על צמצום הנוכחות הצבאית באפגניסטאן, ובמקביל נתן אור ירוק לשיחות שלום עם הטאלבאן. ההחלטה על הנסיגה מאפגניסטאן לצד החתירה להסכם שלום עם הטאלבאן התחילה להתבשל תחת ממשל אובמה, ונשאה פרי

תחת ממשל טראמפ.⁹ בפברואר 2020 נחתם "הסכם דוחה" בין ארצות־הברית לטאלבאן, שלפיו ארצות־הברית התחייבה להסיג את כוחותיה מאפגניסטאן, והטאלבאן התחייב לקדם את השלום במדינה ולא לאפשר בה מקלט לארגוני טרור.¹⁰ ואולם למרבה הפלא, לטאלבאן היו תוכניות אחרות, והוא ניצל את נסיגת הכוחות הזרים מאפגניסטאן בדרך לכיבוש מחדש. כחודש לפני תאריך הנסיגה הסופי (יולי 2021), כבש הטאלבאן את קאבול, ובכך סיים את השתלטותו על רוב חלקי אפגניסטאן.¹¹

ההשתלטות המהירה על אפגניסטאן העמידה בפני הטאלבאן אתגרים ביטחוניים רבים. ראשית, המעבר מארגון מיליטנטי למפלגת השלטון הביא לאבטלה של לוחמי טאלבאן רבים. אם במשך כשני עשורים היה לארגון צורך בעיקר בלוחמים, עכשיו הוא זקוק לאנשי ממשל ולאנשי מקצוע שינהלו את המדינה. לאחר שהושלמה משימת כיבוש אפגניסטאן, אותם לוחמים חיפשו חלופות מקצועיות. חלקם ערקו לשורות ארגונים יריבים, כמו תא דאעש בח'וראסאן, וחלקם הצטרפו לכנופיות מקומיות.¹²

שנית, הטאלבאן מורכב מקבוצות פוליטיות שונות אשר מערערות את יציבותו הכלכלית והמדינית. כדי להצליח לכבוש את המדינה בצורה כה מהירה נדרש הטאלבאן להתגבר על קשיים אידאולוגיים, אולם לאחר שהקים ממשלה מונו לתפקידי מפתח דמויות שלא דווקא מתכתבות עם "הזרם המרכזי" של הנהגת הארגון.¹³ הדוגמה הבולטת ביותר היא מינויו של סיראג'ודין חקאני לשר הפנים האפגני. חקאני עומד בראש ארגון הטרור "רשת חקאני", אשר על־פי מידע אמריקני ביצע פיגועים באזרחים אמריקנים, ואף סייע לאל־קאעדה בפיגועי 11 בספטמבר.¹⁴ האף־בי־איי מציע פרס של עשרה מיליון דולר על ראשו של שר הפנים של "האמירות האסלאמית של אפגניסטאן",¹⁵ מה שמקשה על הארגון לקבל הכרה בין־לאומית או לקיים שיתוף פעולה ביטחוני גלוי עם ארצות־הברית. רשת חקאני נושאת בתפקידי מפתח בממשלה הטאלבאנית, ושולטת בין היתר בכוחו המיליטנטי של הארגון. עם זאת, על־פי הערכות מודיעיניות, הרשת עדיין מחזיקה בקשרים עם אל־קאעדה.¹⁶ יתר על כן, המבנה הגאופוליטי של אפגניסטאן מקשה על תפיסת "הפיקוד והשליטה" של הטאלבאן ברמה הטקטית, ומדיניותו מוכלת ברמות שונות במחוזות שונים במדינה.¹⁷

שלישית, כפועל יוצא של בעיית ההנהגה בטאלבאן, אפגניסטאן סובלת מסנקציות קשות מאז עלה הארגון לשלטון. זאת נוסף על חוסר בהכרה בין־לאומית בטאלבאן כריבון במדינה. לצד הכסף הרב אשר "הוקפא" בבנקים אמריקניים,¹⁸ מדיניותו הקיצונית של הטאלבאן הוציאה נשים רבות אל מחוץ לשוק העבודה, ובכך הוסיפה לבעייתן הכלכלית. איום נוסף נוגע לחיסול ענף רווחי במיוחד במדינה, המפרנס חקלאים ומשפחות רבות. שנים רבות מגדלים באפגניסטאן את פרג האופיום, שנסחר לצורך ייצור סמים.¹⁹ על־פי נתונים לא רשמיים, כ־11% מתוצרת הלאומי הגולמי של אפגניסטאן ב־2021 התבסס על הענף. הטאלבאן, ככל הנראה מסיבות של נראות כלפי העולם, שם לו יעד לחסל את הענף, שבעבר היה מתומכיו, ובכך צפוי להנחית עוד מכה אנושה על הכלכלה המקומית המדממת.²⁰

לפי נתונים שפורסמו ביוני 2022, ל־25 מיליוני אפגנים בקירוב, שהם מעל 50% מתושבי המדינה, אין ביטחון תזונתי.²¹ המוני אזרחים רעבים וחסרי תקווה עלולים לצאת לרחובות, להעלות את רמת הפשיעה במדינה ואף לחפש את מקומם בארגוני טרור שמציעים תגמולים כספיים בתמורה להצטרפות לשורותיהם. כפי שראינו ב"אביב הערבי" במזרח התיכון, שכונה גם "מחאת הפיתה", בטן ריקה יכולה להביא להתקוממות ולהפיכה.²² משבר במדינות המזרח התיכון בכלל ובמדינות מוסלמיות בפרט עלול להיות מופנה בשלב זה או אחר לכיוון ישראל, בדיוק כמו שעולה מפעילות הח'ותים בתימן.²³

זירת הפיגוע בחדרה, מרס 2022

"המדינה האסלאמית" - מקאבול לבאר שבע

מאז עלה הטאלבאן לשלטון באפגניסטאן, הגביר תא דאעש בח'וראסאן את פעילותו ואת נוכחותו במדינה. סיפור הצלחתו הפך אותו מודל לפעילות דאעש במקומות שונים בעולם במלחמה נגד "הכופרים".²⁴ מלחמה זו, כפי שאנו יודעים, לא פסחה לאחרונה גם על מדינת ישראל.

תא ח'וראסאן, אשר פועל בעיקר באפגניסטאן ובפקיסטאן, הוקם בתחילת 2015 על ידי עריקים מאל-קאעדה וקבוצות טרור אחרות במרחב, והוא מבקש להקים ח'ליפות אסלאמית, בדיוק כמו בתקופת האסלאם הקדום. כסניף של דאעש רואה הארגון בג'האד מלחמת הקודש, ערך עליון להשגת מטרותיו, וכדי להשיגה פועל בצורה רצחנית קיצונית, כולל פיגועים וקרבות. מאז הוקם הסניף בח'וראסאן לדעת הישגים טקטיים לצד הפסדים נרחבים. מחד, כבר בשנה הראשונה להיווסדו הכיל את ריבונותו באזורים מסוימים באפגניסטאן, ומאידך, ב-2020 חווה הפסדים קשים בשליטה ובכוח אדם, בעיקר לנוכח המלחמה המשותפת נגד טרור שנקטו הכוחות האפגניים לשעבר עם ארצות-הברית.²⁵

בסמוך לנסיגת הכוחות הזרים ועליית הטאלבאן לשלטון, חלו בארגון שני אירועים מרכזיים, אשר הביאו ל"תחייתו מחדש". הראשון היה שחרורם של אסירים רבים מבתי הכלא - בגראם ופול א-שרקי. בגראם היה מחנה אמריקני עם תאי כליאה שננטש בסמוך לנסיגת הכוחות, ונפרץ על ידי הטאלבאן. יש לציין כי אסירים מארגוני טרור שונים היו כלואים בבתי הכלא הללו, אולם פעילי דאעש רבים זכו מן ההפקר.²⁶ האירוע המרכזי השני היה עלייתו של מנהיג הארגון החדש, שהאב אל-מהג'יר. אל-מהג'יר תפס את הפיקוד ככל הנראה באפריל 2020, והשתמש בניסיונו הטקטי-מבצעי שרכש בתור מפקד אזור קאבול, על מנת להוציא לפועל פיגועים איכותיים וקטלניים.

ב-2021 ביצע תא המחוז 365 פיגועים, בהם הרג כ-2,210 בני אדם.²⁷ הארגון הקיצוני רואה את כל הקבוצות הדתיות השונות במדינה ככופרות, וממקד את תקיפותיו במיוחד נגד המיעוט השיעי הזרי (כ-10% מאוכלוסיית אפגניסטאן), חיילי ואנשי הממשל של הטאלבאן ושאר קבוצות אזרחים. מטרת העל שלו מתחלקת לשניים. מצד אחד, ערעור השלטון בצורה מיליטנטית באפגניסטאן במטרה להשתלט על חלקים מהמדינה, ומצד שני, זריעת אימה והפגנת כוח כלפי האוכלוסייה המקומית על-מנת לערער את שלטון הטאלבאן בצורה תודעתית.²⁸

שיטת הפעולה של הסניף מבוססת על פיגועים נקודתיים בבני אדם, הכוללים הפעלת מטענים, ירי, ופיצוץ כלי רכב, פיגועי התאבדות איכותיים, אשר לרוב מתוכננים זמן רב נגד יעד איכותי, במטרה לגבות חיי אדם רבים, והתקפות על תשתיות כמו מקורות חשמל. בעוד ההתקפות על התשתיות וההתקפות הנקודתיות מתבצעות כמעט על בסיס שבועי, פיגועי ההתאבדות מבוצעים כמה פעמים בשנה והשפעתם התודעתית גדולה. דוגמה שכיחה לפיגוע התאבדות איכותי היא פגיעה במתפללים שיעים או צופים (הזרם המיסטי של

האסלאם), בעת תפילתם במסגד. פיגוע כזה אירע בעיר מאזאר א־שריף ב־21 באפריל 2022 במסגד שיעי. המחבל ניצל את העובדה שהמסגד היה מלא בחודש הרמדאן, ופוצץ עימו לפחות 25 בני אדם.²⁹

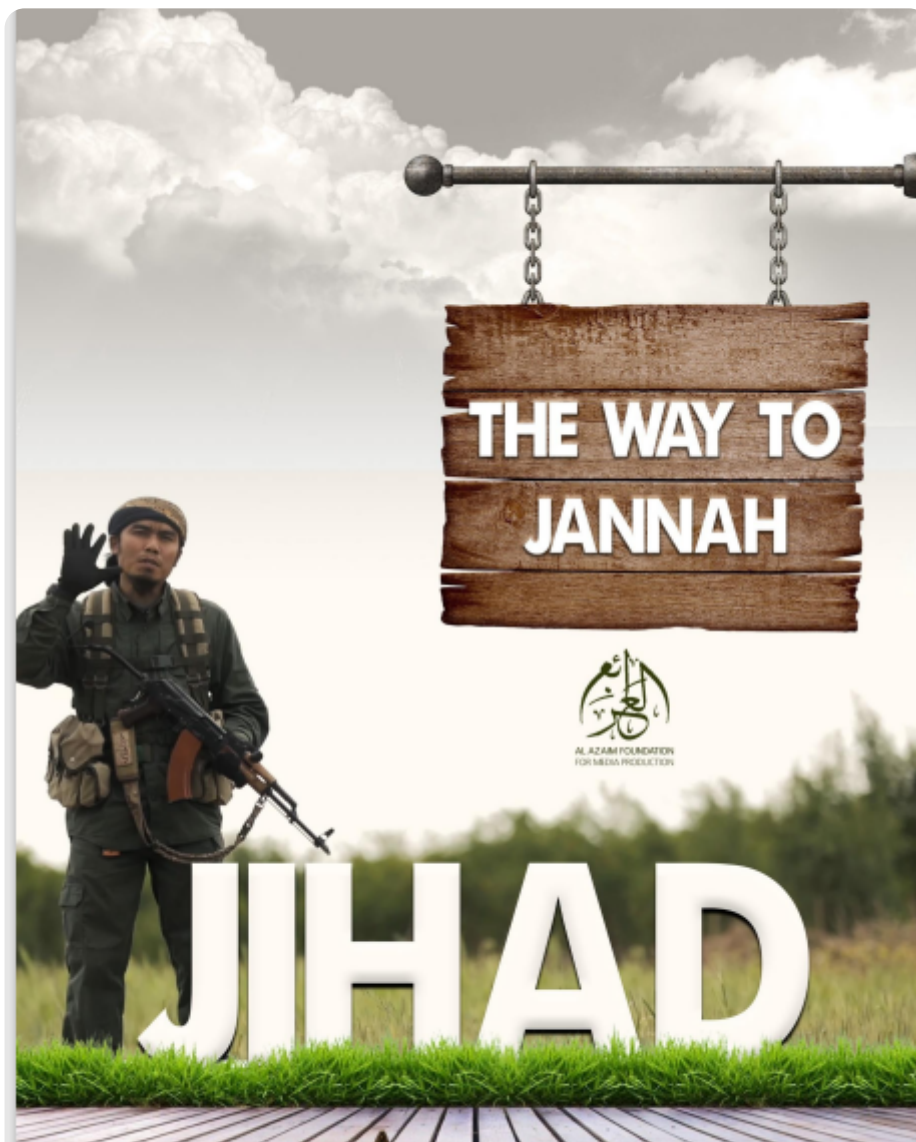
מלבד הפעילות המיליטנטית, הרחיב תא ח'וראסאן את היקף תעמולתו תחת שלטון הטאלבאן. עד אוגוסט 2021 הפיץ הארגון את התעמולה בעיקר בשפות עמי האזור (פשטו, אורדו וטג'יקית), נוסף על התעמולה של כלל דאעש בשפה הערבית. ואולם לאחר עליית שלטון הטאלבאן, ובעקבות הפיגוע המוצלח בשדה התעופה בקאבול שהחזיר אותו לכותרות בעולם, החל התא להפיץ תעמולה גם באנגלית, על־מנת לנסות לגייס פעילים ממנעד רחב של מדינות. התעמולה התבטאה בהוצאה לאור של כתב העת "הקול של ח'וראסאן" שיוצא לאור על בסיס חודשי, ועל הוצאה לאור של ספר התעמולה **ג'האד - הדרך לגן עדן**, בן 54 עמודים. תעמולת הארגון מתרכזת ב"דעוה" (הטפה דתית), בהטפה נגד הטאלבאן והאשמתו כמי שמובל על־ידי המערב, ובהטפה נגד פלגים אסלאמיים שונים, המכונים בפיו "כופרים". כמו כן, הארגון מנצל את ההתרחשויות האזוריות על־מנת לגייס פעילים נוספים.³⁰ לדוגמה, לאחר ההתבטאויות של בכירים בממשל ההודי נגד הנביא מוחמד ביוני 2022, שהובילו למחאות אלימות בתוך הודו ומחוצה לה בקרב מוסלמים, הוציא הארגון מהדורה מיוחדת של "הקול של ח'וראסאן" שבה הפציר במוסלמים לצאת לג'האד בהודו נגד הממשל הכופר.³¹

מאז תחילת 2022 האתגר הביטחוני שהציב תא ח'וראסאן התפתח לכדי איום אזורי בקרב מדינות מרכז אסיה. הארגון, אשר פעל עד תקופה זאת רק בתחומי אפגניסטאן ופקיסטאן, התקיף מתוך שטח אפגניסטאן גם מדינות הגובלות עימה - טג'יקיסטאן ואוזבקיסטאן. ב־18 באפריל 2022, ירו פעילי ח'וראסאן עשרה טילים על בסיס של הצבא הטג'יקי בסמוך לעיר קונדוז. הטג'יקים הכחישו את הידיעה, ולא דווח על פגיעות בנפש.³²

במרס 2022, ישראל, אשר שוכנת אלפי קילומטרים מאזור ח'וראסאן, הוכתה בתדהמה כאשר מחבל ערבי-ישראלי רצח ארבעה אזרחים לאור יום במרכז באר שבע. ימים אחדים לאחר מכן, שני מחבלים מאום אל־פחם תכננו להוציא לפועל פיגוע גדול בחדרה, רצחו שני שוטרי מג"ב ופצעו בני אדם נוספים. המשותף לשני הפיגועים היה שהמחבלים שביצעו אותם פעלו בשם דאעש, וכבר ריצו זמן בכלא לאחר שניסו להצטרף לשורות הארגון בסוריה ועיראק. אם עד אירועים אלה דאעש, לעומת ארגוני טרור כמו חמאס או חזבאללה, לא נתפס ברמה התודעתית על־ידי הציבור הישראלי כאיום ממשי, המציאות בשטח הוכיחה אחרת.³³

לאחר הפיגועים, גורמים במערכת הביטחון הישראלית ציינו שלאחרונה החלה תופעה חדשה של שבועת אמונים לדאעש של צעירים דרך הרשת בצורה פשוטה ומהירה מבעבר. ולכן, אף שמספר הפעילים המוערך בישראל איננו גדול, מתברר שפוטנציאל הגיוס אליו עולה וגדל. בד בבד, ארגון הטרור ידוע בברוטליות הקיצונית שלו, אשר מאפשרת גם למספר פעילים קטן לבצע פיגועים רצחניים - עם כלי נשק חם או קר.³⁴

על־מנת להבין ולסכל בצורה טובה יותר את הטקטיקה, התעמולה, הגיוס ותפיסת העולם של דאעש בישראל כיום, יש ללמוד מהנעשה בסניף בח'וראסאן. תא טרור זה הצליח בעזרת פיגוע ראוותני בשדה התעופה ליצור השפעה תודעתית חסרת תקדים, שהובילה להתחזקות תחת שלטון הטאלבאן. לא מן הנמנע שבעקבות הפיגועים בישראל ינסה דאעש להשיג תוצאה דומה וישתמש בטכניקות דומות. או, במילים אחרות, מה שהצליח באפגניסטאן, עשוי להצליח (אף אם חלקית) גם בישראל.

ג'האד: הדרך לגן עדן. ספר התעמולה הראשון באנגלית של תא דאעש
בח'וראסאן (מקור: טלגרם)

איראן וחמאס - מגרש משחקים חדש?

מאז 1987 ישראל מנהלת מערכה נגד ארגון הטרור הפלסטיני חמאס, אשר פועל בכמה מוקדים בעולם נוסף על עזה ושטחי יהודה ושומרון. חמאס הביע את תמיכתו בעלייה לשלטון של הטאלבאן באפגניסטאן באוגוסט 2021 ומחזיק בכמה מאפיינים אידאולוגיים דומים לו.³⁵ לכן, לא מן הנמנע שהטאלבאן, שכבר מאפשר לכמה ארגוני טרור להתאמן, לתכנן ולפעול בתוך ומתוך שטח אפגניסטאן, יאפשר גם לחמאס מקלט בטוח להתבססות. חמאס עשוי לנצל את הקרקע הפורייה של אפגניסטאן לניהול הארגון, במיוחד לנוכח ההתקרבות הדיפלומטית ושיתוף הפעולה הביטחוני המתחזק בין ישראל לטורקיה (חלק מהנהגת חמאס נמצאת בטורקיה). טורקיה מאפשרת לחמאס כבר זמן מה להשתמש בה כמעין מדינת בסיס, אשר דרכה מנהל הארגון את מערך כספיו.³⁶

לאיראן, אויבת נוספת של ישראל, יש אינטרסים רבים באפגניסטאן, ובמהלך ההיסטוריה יחסיה עם הטאלבאן היו מתוחים. מצד אחד, המדינה השיעית לא רואה בעין יפה את הפגיעה והיחס של הטאלבאן כלפי המיעוט השיעי באפגניסטאן, ומצד שני מבינה את החשיבות האסטרטגית של התבססות בה, הרחק מעיני המערב.³⁷ איראן מנצלת כבר שנים את הקרקע של מדינות אנטי-מערביות על־מנת להרחיב את ההשפעה שלה בעולם. ראשית, מכיוון שהיא פועלת תחת סנקציות כלכליות קשות של המערב, ושנית מכיוון שאת ממטרותיה היא "ליוצא את המהפכה השיעית" בכל רחבי העולם. באמריקה הלטינית, למשל, איראן פועלת כבר משנות ה־2000 המוקדמות, הרחק מעיני ישראל וארצות־הברית.³⁸ איראן מנצלת את העובדה שפליטים שיעים רבים מגיעים מאפגניסטאן לגבולותיה מאז עלה הטאלבאן לשלטון, ומגייסת אותם למיליציות איראניות המהוות כוח נייד זמין בסמוך לגבול האפגני.³⁹ נוסף על כך, לא מן הנמנע שאיראן תשתמש בארגונים בעלי אינטרסים דומים כמו חמאס, חזבאללה, או ארגונים מקומיים כזרוע בתוך אפגניסטאן. מה

שבטוח הוא, שהתחממות הקשרים בין טהראן לקאבול חייבת לקבל את תשומת הלב הראויה בישראל וליפול על אוזניים קשובות.⁴⁰

האויב של האויב חבר: תנועת ההתנגדות בעמק פנג'שיר

חזית ההתנגדות הלאומית של אפגניסטאן (NRF) היא התנועה האנטי-טאלבאנית הוותיקה ביותר (שנות ה-90), שידועה בתור זאת שטרם נכנעה לה. התנועה מאגדת תחתיה כיום שורה של ארגונים בעלי מטרה דומה - הפלת שלטון הטאלבאן באפגניסטאן. החזית ממקמת בעמק פנג'שיר המוקף בהרי ההינדו־קוש, צפונית לקאבול, ומורכבת בעיקר מאפגנים בעלי לאום טג'יקי שמנהלים אורח חיים עצמאי, חלקם חיילים לשעבר בצבא אפגניסטאן. לתנועה כ-17 בסיסים צבאיים בעמק. היא משתמשת בתוואי הקרקע על־מנת להילחם לוחמת גרילה, ולהשיג שליטה מבצעית באזורי מפתח מצומצמים. נכון ליוני 2022 הצליחה חזית ההתנגדות להשתלט על שטחים בפרובינציות נוספות כמו פארוואן, כאפיסה, בלך ועוד, היא מאיימת על ריבונות הטאלבאן,⁴¹ ועשויה להמשיך לכבוש ממנו שטחים. הטאלבאן, בתגובה, שלח לעמק תגבור של כוחות גדול יחסית על־מנת להתמודד עם האיום האסטרטגי. קשה לומר בוודאות אם החזית האפגנית מהווה איום ממשי על שלטון הטאלבאן, אולם המתיחות בין הקבוצות מולידה אתגר ביטחוני פנימי משמעותי.⁴²

תנועת החזית האפגנית עשויה להיות בת ברית אסטרטגית לישראל בזירה האפגנית. בעוד שהשפעה של ארגוני טרור באפגניסטאן גוברת, ישראל זקוקה לעיניים בשטח. מחד זקוקה החזית לכסף, תמיכה וסיוע מבחוץ על־מנת להתמודד עם הטאלבאן, ומאידך ישראל יכולה להיעזר בה לטובת מודיעין יומינט איכותי. בעבר ישראל כבר פרסה את חסותה על אוכלוסיית הכורדים בעיראק אשר נאבקים לעצמאות תחת שלטונות טורקיים, איראניים ועיראקיים.⁴³ שיתוף הפעולה הזה, אשר הניב לישראל הישגים ביטחוניים-כלכליים כבירים, יכול לעבוד גם עם דורשי העצמאות מעמק פנג'שיר.

פורשי הטאלבאן הפקיסטני נשבעים אמונים ל"מדינה האסלאמית", ינואר 2015. במרכז: מושל המחוז הראשון חאפט' סעיד חאן

אל־קאעדה והטאלבאן הפקיסטני

ארגון נוסף שמוסיף לאתגר הביטחוני מאפגניסטאן הוא אל־קאעדה, אשר למרות ההבטחות בהסכם דוחה, עדיין מקיים מערכת קשרים עם הטאלבאן בכלל ורשת חקאני בפרט. אחת האינדיקציות לכך היא שמנהיג אל־קאעדה אל־ט'ואהרי חוסל, בעודו שוהה בבית אשר בבעלות סיראג'ודין חקאני.⁴⁴ אף שעל־פי דיווחים, לארגון אין עדיין יכולת להוציא פיגועים למערב, הוא חווה קשיי הנהגה ומספר פעיליו מצומצם, ההיסטוריה הרצחנית שלו מלמדת שאין להקל בו ראש. אל־קאעדה שומר על שקט אסטרטגי מאז עלה הטאלבאן לשלטון, על־מנת שהאחרון יוכיח למערב שאין הוא מאפשר לקבוצות טרור או לוחמים זרים לפעול משטחו. ואולם אם אל־קאעדה יוציא פיגוע נוסף במערב בכלל ובארצות־הברית בפרט, האמריקנים יראו בהסכם עם הטאלבאן כמבוטל ויחשבו מחדש על המדיניות שלהם באפגניסטאן.⁴⁵

מי שכבר סובלת זמן רב מהחופש של ארגוני הטרור באפגניסטן היא פקיסטן, אשר מתמודדת מול ארגון הטאלבאן הפקיסטני (TTP), שמטרתו הפלת הטרור והפיכתה של פקיסטן למדינה אסלאמית. הארגון מחזיק באידאולוגיה דומה לאחיו האפגני, ונהנה מחופש פעולה בתוך אפגניסטן. קו הגבול הארוך בין המדינות, בעיקר באזור השטחים הפדרלי (FATA), מאפשר לארגוני טרור להסתכן מאפגניסטן לפקיסטן, ולפגוע באזרחים ובכוחות הביטחון הפקיסטני.⁴⁶ פקיסטן מנסה לכבות את הלהבות, ואף התקיפה מהאוויר פעילים של ארגון הטאלבאן הפקיסטני בתוך שטח אפגניסטן (בפרובינציות קונאר וח'וסת).⁴⁷ בד בבד, פקיסטן מנסה לקדם משא ומתן עם הארגון בתיווך הטאלבאן, שנכון ליולי 2022 לא נשא פרי.⁴⁸

שותפה חדשה בהסכמי אברהם? פקיסטן תחת אש

חתימת הסכמי אברהם במחצית ספטמבר 2020 הביאה לתפנית ביחסיה של מדינת ישראל, לא רק עם מדינות העולם הערבי, אלא גם עם מדינות האסלאם בכלל. נרמול היחסים עם מדינות המפרץ הסוניות - איחוד האמירויות הערביות ובחריין, התווה את הדרך לחתימת הסכמי נרמול גם עם סודאן ומרוקו, ולא מן הנמנע שגם עם מדינות נוספות בעתיד. ההסכמים הללו התבססו על שתי נקודות ממשק בין ישראל לשאר המדינות. הראשונה - איראן כאויב משותף הן למחנה הסוני והן לישראל, והשנייה - מסחר במערכות נשק וטכנולוגיות ישראליות, מצרך אשר המדינות הללו זקוקות לו.⁴⁹

בעקבות האתגר הביטחוני המתגבר מאפגניסטן, מדינה מוסלמית נוספת עשויה להזדקק לשירותיה של ישראל, ודיווחים מ־2022 כבר מראים שהדרך לשם החלה. פקיסטן, בעלת הגבול הארוך ביותר עם אפגניסטן, חוטפת את הריקושטים משכנתה במערב וזקוקה לפתרונות למצבה החדש. מחד, בכירים פקיסטנים גינו את ישראל בצורה בוטה וטרם הכירו בה רשמית. מאידך, התקרבותה של ערב הסעודית, אחותה הגדולה של פקיסטן, ריככה את עמדתה כלפי המדינה היהודית. את ציון הדרך הזה ניתן היה לחזות לאחר שמשלחת של אזרחים פקיסטנים נחתו לראשונה בישראל במאי 2022. כל עוד אפגניסטן תמשיך להיות חממת טרור לפיגועים בפקיסטן,⁵⁰ וזאת תמשיך לספוג פגיעה בתושביה, חייליה וריבונותה, כך יגבר הסיכוי לחתימה על הסכם נורמליזציה עם ישראל בתצורה דומה לקודמיו. עבור ישראל, נרמול היחסים עם פקיסטן יכול להביא להישגים טקטיים ואסטרטגיים במערכה אל מול איראן. קודם כול, "תקיעת יתד" נוספת במרכז אסיה, במדינה הגובלת עם איראן, תחייב את האחרונה לפצל את משאביה גם למזרח, תרחיב את המאבק לזירה נוספת ותאפשר הכרה טובה יותר עם השטח. יתר על כן, פקיסטן היא מעצמה גרעינית, והתקרבות אליה עשויה להיות הישג אסטרטגי.

ראש הלשכה המדינית של חמאס אסמאעיל הניה ומנהיג הטאלבאן, מולה עבד אל-עזיז בראדר, בפגישה בדוחה לפני תפיסת השלטון באפגניסטן. אוגוסט 2021

סיכום

כשנה לאחר עלייתו המחודשת של הטאלבאן לשלטון באפגניסטן, המדינה ניצבת בפני משבר כלכלי-פוליטי-ביטחוני עמוק, אשר מייצר כלפי ישראל משמעויות ביטחוניות ואסטרטגיות לצד הזדמנויות

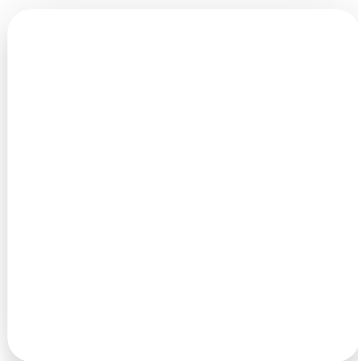
ולקחים. בממד הביטחוני, איראן וחמאס עשויות לנצל את אפגניסטאן כקרקע פורייה להקמת בסיס חדש ותכנון פעילויות טרור הרחק מעיני ישראל. נוסף על כך, אל־קאעדה, אשר מחזיק בקשרים קרובים עם הטאלבאן, עשוי בטווח הארוך להשתקם ולהוציא לפועל מאפגניסטאן פיגועים איכותיים בכל רחבי העולם.

ארגון דאעש העולמי ניצל את ההצלחה התודעתית של עליית שלטון הטאלבאן, ומנצל את מרחב הפעולה שבו זכה כתוצאה מכך על־מנת להתפתח ולפעול באפגניסטאן. סניף ח'וראסאן של הארגון הרחיב לאחרונה את מערך התעמולה שלו בפנייה למוסלמים במדינות שונות דוברי מגוון שפות, באמצעות הרשתות החברתיות. ישראל, אשר במרס 2022 סבלה מפיגועים המיוחסים לדאעש, צריכה ללמוד מפעילות תא ח'וראסאן, ולהגביר את מדיניות האכיפה שלה ברשתות החברתיות, על־מנת למנוע מוטיבציה דומה של גיוסים לארגון. נוסף על כך, אף שמטה דאעש נמצא בסוריה ובעיראק, התחזקות סניף ח'וראסאן עשויה להפוך אותו למעוז חשוב ביותר עבור הארגון לצורך תכנון, גיוס והוצאת פיגועים בין־לאומיים.

בממד המדיני, איום הטרור האפגני אשר זולג לפקיסטאן יכול לשמש הזדמנות פז לישראל לצורך התקרבות בין המדינות. לאחר חתימת הסכמי אברהם ריכזה פקיסטאן את עמדתה כלפי ישראל, וצעדים ראשונים להכשרת הקרקע לנורמליזציה כבר החלו. הסכם בין המדינות יכול להביא לישראל הישג אסטרטגי במערכה מול איראן, לנוכח העובדה שפקיסטאן גובלת בה.

טוב תעשה ישראל אם תגביר את הקשב כלפי אפגניסטאן, אשר מתפתחת להיות פעם נוספת חממה לפעילות טרור בין־לאומית. כפי שלמדנו כבר מאירועי 11 בספטמבר 2001, פיגועים שמתוכננים באפגניסטאן, סופם להדהד בכל העולם.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

רצועת הביטחון - אסטרטגיה וממשל

רצועת הביטחון - אסטרטגיה וממשל • Aug 30

הערות

[1] Martinez, L. and Finnegan, C. (2021, August 16). Chaos at Kabul airport amid struggle to flee. ABC News

[2] Seligman, L. (2021, August 30). Pentagon prepared for 'mass casualty' attack at Kabul Airport hours before explosion. Politico

- Schroden, J. and Powell, A. (2021, September 16). Working with the devil? The potential for U.S.- Taliban cooperation against the Islamic State in Afghanistan. War On the Rocks [3]
- Schmitt, E. Cooper, H. (2022, February 4). Lone ISIS Bomber Carried Out Attack at Kabul Airport, Pentagon Says. The New York Times [4]
- US Drone Strike in Afghanistan Kills Al-Qaida Leader. (2022, August 2). VOA News [5]
- Basit, A. (2022, August 4). Ayman al-Zawahiri's assassination spells bad news for the Taliban. Al-Jazeera; [6]
- Mir, A. (2022, August 2). The Al Qaeda That Ayman al-Zawahri Leaves Behind. The New York Times
- Taliban Government in Afghanistan: Background and Issues for Congress. (2021, November 2). [7]
Congressional Research Service. pp. 1-2
- אילון, ע, רז, ע, ג, עמיאל, ב. (מרס, 2022), משמעויות הנסיגה האמריקנית מאפגניסטן לאחר שני עשורים למלחמה הכלל-עולמית בטרור. עדכן אסטרטגי. 25. 1. עמ' 39-38 [8]
- אילון, ע, רז, ע, ג, עמיאל, ב. עמ' 36-35 [9]
- for Bringing Peace to Afghanistan. (2020, February 29). US Department of State Joint Declaration between the Islamic Republic of Afghanistan and the United States of America [10]
- Taliban are back - what next for Afghanistan?. (2021, August 2021). BBC [11]
- Nigam, A. (2021, November 1). Afghanistan's Ex-intelligence Officers Joining ISIS-K To Fight Taliban: Report. Republic World [12]
- Siddique, A. (2022, June 2). 'Unprecedented Differences': Rifts Within The Taliban Come Out In The Open. Gandhara [13]
- HAQQANI NETWORK. (N.D). National Counterterrorism Center [14]
- SIRAJUDDIN HAQQANI. (N.D.). FBI [15]
- Letter dated 25 May 2022 from the Chair of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1988 (2011) addressed to the President of the Security Council. (2022, May 26). United Nations Security Council. pp. 6-10 [16]
- O'Donnell, L. (2021, December 12). Taliban Splintered by Internal Divisions, External Spoilers. Foreign Policy [17]
- .Answer, R. (2022, March 16). US moral decline in Afghanistan: The frozen funds. Daily Sabah [18]
- Islamic Emirate Announces Ban on Poppy Cultivation. (2022, April 3). Tolo News [19]
- Taliban Poppy Ban Worsens Poverty in Afghanistan, Experts Warn. (2022, April 15). Voa News [20]
- Afghanistan. (N.D). OCHA [21]
- פולוק, ד. (2021). 'האביב הערבי' דרך פריזמת הקהל - אז ועכשיו. עדכן אסטרטגי. 24. 1. עמ' 83 [22]
- דבורי, ג. (2021, אוגוסט, 30). האיום התימני: קבוצת המורדים המרוחקת שמבעירה את הים האדום ומאיימת בירי טילים על אילת. MAKO [23]
- מבט לג'האד העולמי (2-13 בספטמבר 2021). מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית [24]
- Jadoon, A. Sayed, A., Mines, A. (2022, January). The Islamic State Threat in Taliban Afghanistan: Tracing the Resurgence of Islamic State Khorasan. CTC Sentinel. 15.1. pp. 33-35 [25]
- Epstein, J, Haltiwanger, J. (2021, August 27). The Pentagon says thousands of ISIS-K prisoners went free after the Taliban seized Afghanistan. Insider [26]
- Lopez, G,C. (2022, May 2). The Islamic State Threat to Afghanistan and Its Neighbours. Militant Wire [27]
- אילון, ע, רז, ע, ג, עמיאל, ב. עמ' 39-38 [28]
- גבאי, ד. (2022, אפריל 21). חדשות-מבוק לייב [29]
- Raz, I, G. (2022, May). JIHAD, THE WAY TO JANNAH? Analyzing ISIS-KP's first English Propaganda Book. ITCT [30]
- The Khorasan Diary (2022, June 14). Twitter [31]
- Gul, A. (2022, April 18). Islamic State Khorasan Claims Rocket Attack on Uzbekistan. Voa News [32]
- Ganor, B. (2022, June). CTC-ICT Focus on Israel: What Can We Learn from the Spring 2022 Terror Wave [33]

- [34] בוחבוט, א. (2022, אפריל 2), וואלה. פצצות קטנטנות: פעילי דאעש בישראל לא רבים, אך עלולים לגרום נזק קטלני
- [35] Majid, M. (2021, October 3). Hamas chief holds call with Taliban foreign minister. AA
- [36] שרגאי, נ. (2022, ינואר 27). טורקי הפוך: פעילות מפקדת חמאס באיסטנבול מעוררת חשש בירושלים. ישראל היום
- [37] Gadi, I, R. (2022, June 14). Iran-Taliban Relations and Shia Hazara in Afghanistan. Militant Wire
- [38] ראו: דוסטרי, ע. (2021, ינואר). מעורבות איראן באמריקה הלטינית. מערכות. 489. עמ' 51-55
- [39] זמיר, א. (2022, יולי). המערכה האזורית נגד איראן על השליטה במזרח התיכון. The Washington Institute. עמ' 22
- [40] Nadimi, F. (2021, July 19). Iran Sets Its Eyes on Afghanistan. The Washington Institute
- [41] הכוונה כמובן לאיום על הריבונות בתאי שטח מסוימים בהם NRF פועלת, ואין הכוונה לכלל הריבונות על אפגניסטאן
- [42] Kishore, S. (2022, May 13). The National Resistance Front: A New Chapter in the Afghan War?. South Asian Voices; Kermani, S. (2022, May 16). Afghan resistance attack Taliban, sparking reprisals in Panjshir. BBC News
- [43] בנא, ג. (2022, מרס 22). ישראל וכורדיסטן: היחסים עמוקים ומשמעותיים משחשבים. ישראל היום
- [44] Clark, K. (2022, August 2). Al-Qaeda Leader Killed in Kabul: What might be the repercussions for the Taleban and Afghanistan?. Afghanistan Analysts Network
- [45] SIRAJUDDIN HAQQANI. (N.D.). FBI; Letter dated 25 May 2022 from the Chair of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1988 (2011) addressed to the President of the Security Council (pp.12-14
- [46] Raz, I, G. (2022, May 4). Pakistan's Terrorism Landscape in the Wake of America's Afghanistan Withdrawal. Militant Wire
- [47] Afghanistan death toll in 'Pakistan strikes' rises to at least 47: officials (2022, April 17). France 24
- [48] Jamal, U. (2022, June 13). Tehreek-e-Taliban Pakistan Declares Unilateral Ceasefire. The Diplomat
- [49] Guzansky, Y, Feuer, S, J. (2021, November 1). The Abraham Accords at One Year: Achievements, Challenges, and Recommendations for Israel. INSS
- [50] Israeli president confirms meeting delegation of Pakistani expats. (2022, May 29). Tribune

מנת קרב - קרב עין ג'אלות

הביא לדפוס: תום ברק, המכון לחקר לוחמת היבשה בזרוע היבשה, מערך התמרון 07.09.2022

תו"ל בחירת יעדים וצירים ריכוז המאמץ רציפות והמשכיות

"כל מפקד אשר יטען שהוא עסוק מכדי לקרוא, ימלא שקים בגופות חייליו"
(גנרל ג'ים מאטיס)

מיזם חדש של מכון לחקר לוחמת היבשה בזרוע היבשה. בבסיס המיזם ההבנה כי לימוד לקחים מקרבות קלסיים והטמעתם הם חלק מהותי מאמנות המלחמה

ביברס (משמאל), מפקד כוח ממלוכי שגלה לאזור סוריה ולימים החליף את קוטוז (מימין) כסולטן

בעלות שחרו של 3 בספטמבר 1260, ניצבו אלה מול אלה כוחות מהצבא הממלוכי ומהצבא המונגולי סמוך לעין ג'אלות (מעין חרוד של ימינו). למרבה הפלא, הממלוכים, עבדים-חיילים ששלטונם העצמי היה בחיתוליו, הביסו את המונגולים – האימפריה הגדולה והאימתנית ביותר של אותם הימים. הייתה זו התבוסה המשמעותית הראשונה בהיסטוריה המונגולית, והקרב סימן את קו פרשת המים בהתפשטות הטריטוריאלית שלהם במרחב המזרח התיכון.¹ כיצד ייתכן שהאנדרדוג ניצח בקרב?

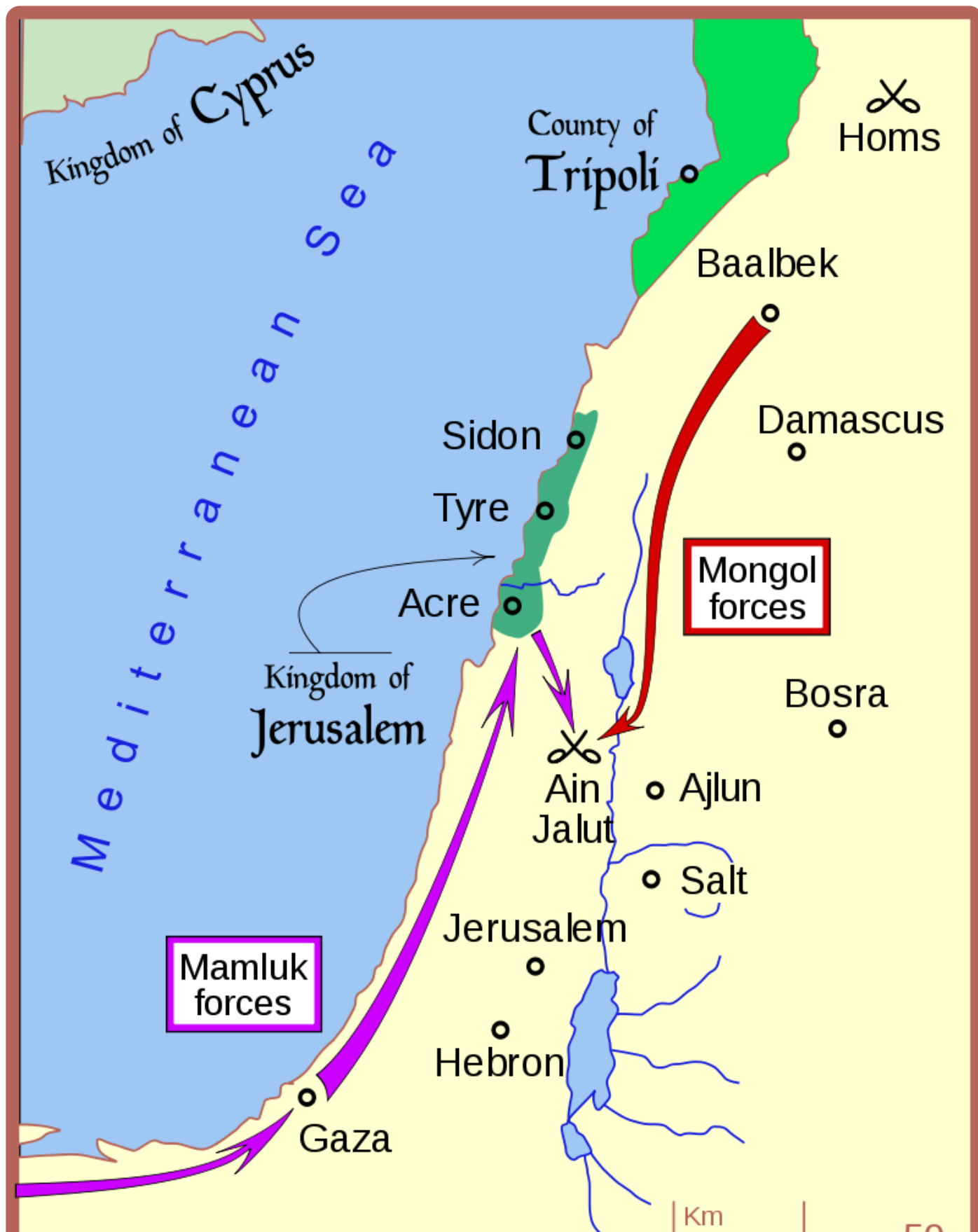
רקע

בראשית 1260 נכנסו כוחות מונגוליים בפיקודו של הולאגו, נכדו של ג'ינגיס חאן ואחיו הצעיר של שליט האימפריה המונגולית, הח'אן הגדול מונקה, לצפון סוריה. מיד עם כניסתם שלח הולאגו כוח קטן בפיקודו של אחד מבכירי גנרליו, קיטבוקה, לדרום המדינה. לאחר הסדרת מנהל מונגולי בסיסי עזב הולאגו את סוריה עם חלק הארי של צבאו וחזר מזרחה לאזרבייג'אן, ככל הנראה עקב מות אחיו הח'אן הגדול. הולאגו השאיר את קיטבוקה ממונה על אזור סוריה עם כוח מצומצם, תוך ההערכה כי כוח זה לא ייתקל בהתנגדות משמעותית, וישמש חיל משמר בלבד.²

הממלוכים ששלטו אז במצרים היו מודעים היטב לסכנה המונגולית המתגבשת בסוריה. הסולטן הממלוכי קוטוז ניהל מדיניות אנטי־מונגולית מובהקת, ובמרס אותה שנה קיבלה עמדתו חיזוק עם שובו למצרים של בִּיבֶרס, מפקד כוח ממלוכי שגלה לאזור סוריה ולימים החליף את קוטוז כסולטן. בִּיבֶרס וקוטוז, אף שהיו יריבים פוליטיים, התפייסו נוכח האיום המונגולי והיו שותפים לדעה שיש להילחם באויב עד חורמה. כשהגיעו בקיץ שליחיו של הולאגו למצרים, בדרישה שאינה משתמעת לשתי פנים מהממלוכים להיכנע, שכנעו קוטוז ובִּיבֶרס את אמירי הסולטנות שלא להתרפס בפני איומים אלה, וכאיתות למונגולים הוצאו השליחים להורג. במעשה זה נסללה למעשה הדרך לקרב.

יחסי הכוחות ערב הקרב

שני הצבאות היו שווים למדי. כל צבא מנה ככל הנראה בין 10,000-12,000 חיילים, רובם ככולם קשתים רכובים.³ הסוס הערבי שהממלוכים הסתמכו עליו היה אמנם טוב ממקבילו הפוני המונגולי, אך הפֶּרֶש הממלוכי החזיק לרוב סוס אחד בעוד החייל המונגולי החזיק לפחות חמישה. הממלוכים היו חיילים מקצועיים שעברו הכשרה צבאית מקיפה; המונגולים היו בעלי ניסיון רב ומוניטין כחיילים העשויים ללא חת. בשני הצבאות היו החיילים טובים ומיומנים, אך בצד הממלוכי נבעה מיומנות זו בעיקר משגרת אימונים קפדנית, ובצד המונגולי מצבירת הנסיון הקרבי בשטח. מבחינת שיטות הלחימה, אף ששני הצבאות התבססו על קשתים רכובים, ניכרו ביניהם כמה הבדלים: כמות הסוסים העצומה שהחזיקו המונגולים הקנתה להם יתרון מבחינת השרידות והמהירות, והטקטיקה המונגולית התבססה על התקפה רציפה שבמהלכה כל יחידה נשלחה בתורה לקווי האויב, לירות את חיציה מטווח קרוב ולסגת לאחור במהרה. הממלוכים התאמנו בעיקר בירי סטטי, שהביא לידי ביטוי את איכותם המקצועית ואת שליטתם בחץ וקשת, ובמקביל מזער את שחיקת סוסיהם.⁴

מסע הצבאות לשדה הקרב

התנועה אל היעד

ביולי יצא קוטוז מקהיר עם צבאו לשטח היערות באל-צלחיה, כ־120 ק"מ צפונית-מזרחית לקהיר. בתוך כך מונה ביברס למפקד כוח הסיוע שנע לפני הכוח העיקרי, עליו פיקד קוטוז. משימתו של ביברס הייתה לאסוף מודיעין על מיקומו של הצבא המונגולי ועל גודלו, לנהל קרבות מגע עם כל כוח מונגולי שיפגוש בדרך ועוד.

כוח הסיור דמה במשימותיו ובתפקידיו ליחידות הסיור המודרניות: איסוף מודיעין קרבי, חיכוך עם האויב באמצעות פטרולים אלימים, משמר אגפי קדמי וכדומה. קוטוז שאף לנהל את הקרב בשטחי ארץ-ישראל, ששימשה מעין אזור חיץ בין המונגולים בסוריה ובין ממלכתו במצרים. הסיבה לכך הייתה שעדיין לא הוסדר באזור מנהל מונגולי בסיסי, ולמעשה לא היה שליט אמיתי בשטחי הארץ, להוציא את הצלבנים ששלטו לאורך מישור החוף.

באל-צלאחיה נאלץ הסולטן לשכנע את אמיריו בצורך לצאת במסע לעבר סוריה. האמירים היו מודעים היטב לעוצמת המונגולים, ששנתיים קודם לכן חיסלו את הממלכה העבאסית – הממלכה המוסלמית החזקה ביותר של אותם הימים. לפי אחת העדויות, קוטוז איים שייצא לבדו למסע, והאמירים שלא רצו להצטייר כפחדנים הסכימו להצטרף.⁵ לאחר מפגש ראשוני של המשמר הקדמי הממלוכי עם חיל החלוץ המונגולי בעזה ונסיגתם של האחרונים צפונה, התקדמו הממלוכים לכיוון עכו, בירת ממלכת ירושלים הצלבנית דאז. שליטיה האירופאיים החליטו לנקוט עמדה נייטרלית בעימות, שבעקבותיה יכלו הממלוכים לחנות ולהיערך מול עכו בלי להתעמת עם תושבי המקום.⁶

באותו הזמן אסף קיטבוקה את כוחותיו, שהיו מפוזרים במשימות מרעה ושמירה ברחבי הארץ, ונערך בעמק יזרעאל. השטח, שהתאפיין במרחב מישורי ורחב, התאים ללחימת הפרשים שעיקר הצבא המונגולי התבסס עליהם. העמק נתחם מצפון בגבעת המורה ומדרום ברכס הגלבוע. הוא שזור מכשולים אגפיים טבעיים רבים, ומאפשר הצבת עמדות תצפית להתרעה על התקרבות כוחות האויב. מעיין עין ג'אלות ונחל ג'אלות שזרם באזור, סיפקו את הצורך בהשקיית החיילים והסוסים בתקופה החמה.

בעכו קיבלו שוב אמיריו של קוטוז רגליים קרות, אך לאחר נאוומו של השליט, שהדגיש את הצורך הקיומי להילחם במטרה להגן על עצמם ועל האסלאם, השתכנעו ונשבעו בדמעות למגר את האיום המונגולי. לאחר הנאום יצא הכוח של ביברס לכיוון דרום-מזרח, שם חזה בהיערכות המונגולית בעין ג'אלות, ודיווח עליה לקוטוז.

מהלך הקרב

לאחר התייצבות שני הצבאות בעמק – המונגולים במזרח והממלוכים במערב, ולאחר כמה קרבות גישוש ראשוניים פתחו המונגולים מוקדם בבוקר בהתקפה הראשונה שריסקה את האגף הצפוני של הממלוכים. למרות הכישלון הראשוני הצליחו הממלוכים להדוף את המונגולים, ולמנוע מהם להבקיע את המערך העיקרי במרכז. לפי אחת העדויות, התקפת הנגד של הממלוכים הייתה מתוכננת מראש כמארב שהוביל ביברס בהסתירו את כוחותיו מאחורי גבעה, אם כי עדויות אחרות סותרות תיאור זה.⁷

לאחר התארגנותם מחדש יצאו המונגולים בהתקפה שנייה שכמעט השמידה את הממלוכים, ובמהלך הקרב פגע חץ בסוסו של קוטוז. הממלוכים התעשתו במהרה, ובהובלה אישית של האחרון (שקיבל סוס חדש מאחד מקציניו) התארגנו מחדש ויצאו להתקפה על המערך המרכזי של המונגולים, השמידו אותו וחיסלו את קיטבוקה. לאחר מותו התפזרו המונגולים לכל עבר, וביברס הוביל את כוחותיו לרדוף אחר הניצולים עד מרחב סוריה הצפונית. דיווחים שונים פורסמו על מספר האבדות המונגוליות בקרב, החל ב־1500 חיילים ועד הכוח כולו.⁸ כך או כך, אין ספק כי תוצאת הקרב הייתה תבוסה מונגולית מוחצת.

הגן הלאומי במעיין חרוד

תובנות ומסקנות

סיבות רבות הוצעו כהסבר לניצחון הממלוכים.⁹ ניתוח מושכל של פעולות שני הצבאות מצביע על כמה פערים שיכולים להסביר את הסיבות לתוצאות הקרב. בצד הממלוכי, יותר מכול, היה זה קוטוז שבאמצעות גישה יוזמת והתקפית, ובהצבת דוגמה אישית לפקודיו, החדיר בצבאו רוח לחימה חסרת פשרות, ואת ההבנה כי הפסד בקרב פירושו שעבוד למונגולים והתפרקות הממלכה.

הסולטן היה זה ששכנע את האמירים בצורך לצאת למלחמה במונגולים, ויותר מכך – לצאת להתקפת נגד מקדימה בשטח שלא בשליטת הממלוכים. חלון ההזדמנויות שנוצר עקב ידיעות מודיעיניות על עזיבת רוב הכוח המונגולי, לצד ההבנה כי גישה התקפית תנטרל את הפחד שהפגינו אמיריו, הביאו את קוטוז לבחור ביציאה למסע התקפי – בחירה שהתבררה כנכונה. העובדה שהממלוכים עמדו בשתי התקפות מסיביות של המונגולים, שהראשונה שבהן פירקה לחלוטין את האגף השמאלי, היא דוגמה מצוינת לצבא בקרב הגנה שמבין כי האויב ינחל הצלחות מקומיות, אך הן נסבלות כל עוד הן הפיכות. מנהיגותו האישית של קוטוז, שהצליח במאמציו למסגר את ההתנגדות למונגולים כצורך קיומי, ואף כמשימה קדושה מטעם האסלאם, היא שהחדירה בצבאו את רוח הלחימה שאפשרה כושר עמידה זה.

בחינה של מהלכי הקרב על-פי עקרונות ההתקפה של צה"ל, מעלה שלושה פערים מרכזיים בתוכנית המונגולים: הבחירה באגף שמאל כיעד ההתקפה המרכזי התבררה כשגויה, שכן קריסתו לא הביאה להתמוטטות המערך הממלוכי, וכך כשלו המונגולים ביישומם הנכון של העיקרון "בחירת יעדים וצירים". העיקרון "ריכוז המאמץ תוך תכנון ושימור יכולת הפעולה בכמה מאמצים" מורה על הכנת חלופות למקרה שהמאמץ העיקרי לא יביא להכרעה, אך נראה כי המונגולים למעשה התנו את ההצלחה בקרב כולו בהצלחת ההתקפה על האגף השמאלי, בלי לתכנן מאמצי תמרון נוספים. לבסוף, ההתקפה על האגף השמאלי הממלוכי אמנם לא הביאה להכרעה, אך הביאה לקריסתו של האגף כליל. אם המונגולים היו מנצלים את ההצלחה ומיישמים את עיקרון "שימור התנופה – רציפות והמשכיות" בלי לנתק מגע, גם בזכות כמות הסוסים הרעננים שהחזיקו, ייתכן שתוצאות הקרב היו שונות.

התמשכות הקרב אפשרה לממלוכים להתאושש, להתארגן מחדש ולהתכונן להתקפת הנגד המכריעה שלהם. העובדה שנפילת מפקד המונגולים בהתקפה זאת הביאה להכרעת הכוח המונגולי כולו מעידה על חוסר

המקצועיות המונגולית ככלל, ועל היעדרה של שרשרת פיקוד ברורה שיכולה לשמר את הפו"ש בכל עת (גם לאחר נפילתו של המפקד) בפרט. חוסר מקצועיות זה, לעומת הממלכים שנלחמו למופת, הוא שהביא לתבוסתם של המונגולים.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

הערות

- [1] Thoreau, P. (1985). The Battle of Ayn Jalut: a Re-examination. in: Edbury, W. (Ed.). Crusade and Settlement. University College Cardiff Press, p. 236
- [2] עמיתי, ר' (2007). קרב עין ג'אלוט. בתוך: שמואלביץ, א' (עורך). זירת קרב: קרבות הכרעה בארץ ישראל. משרד הביטחון – ההוצאה לאור, עמ' 149-151
- [3] יש פולמוס בנוגע למספר המדויק של חיילי הצבאות בקרב. ראו. Amitai-Preiss, R. (1992). Ayn Jalut Revisited. Tarih, 2, pp. 123-129
- [4] Masson Smith, J. (1984). Ayn Jalut: Mamluk Success or Mongol Failure. Harvard Journal of Asiatic Studies, 44
- [5] עמיתי (2007). עמ' 152
- [6] פראוור, י' (1966). תולדות הצלבנים בארץ ישראל. משרד הביטחון – ההוצאה לאור, עמ' 420
- [7] Preiss (1992). p.138
- [8] עמיתי (2007). עמ' 156-157
- [9] Halperin, C.J. (2000). The Kipchak Connection: The Ilkhans, the Mamluks and Ayn Jalut. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 63, pp. 229-231

כטמ"מים איראניים בשמי אוקראינה

י"ר UVsion, לשעבר ראש מנהלת חומה וסמנכ"ל השיווק בתעשייה האווירית 24.10.2022

כטמ"ם רוסיה-אוקראינה איראן הקרנת כוח הגנ"א

ההצלחה המסתמנת מהפעלת מערכות הכטמ"ם האיראניות באוקראינה לאחרונה, צפויה להעלותם מדרגה בשני מישורים – טכנולוגי ופרויקטלי. אחת התוצאות המשוערות של שגשוג כלכלי בתעשייה זו תתבטא במיקוד מאמציה בחמושים ארוכי טווח, מודרניים, שיסייעו לה לייצר דימוי של הקרנת עוצמה הרחק מגבולותיה

צילום "שאהד 136" איראני במהלך תקיפה מעל לקייב. מקור: טוויטר משרד ההגנה האוקראיני

בשולי המערכה המדממת באוקראינה הפציע בשבועות האחרונים מרכיב חדש – כטמ"מים איראניים. סיטואציה בלתי צפויה זו מעוררת לא מעט תהיות כגון: כיצד התרחש הנס שבמסגרתו נעשתה איראן לספק כטמ"מים למעצמת תעופה עולמית כמו רוסיה? מדוע משטר פיקוח החימוש והסנקציות שהנהיג המערב לא הצליח לבלום התפתחות תעשייה איראנית זו, ומה המשמעות לעתיד מזווית ראייה מזרח תיכונית?

הערה חשובה: תמונת המצב הנוכחית איננה חלוטה סופית, ואפשר כי מידע נוסף ומחדש יטה במקצת את המסקנות. בבסיס הדברים – המגמות מובהקות למדי.

כיצד נקלעה רוסיה לצורך ברכש בהול של כטמ"מים?

לכאורה לרשות רוסיה, שנחשבת למעצמת תעופה וחימוש מהשורה הראשונה, עומדים כלי פיתוח וניסויים שאמורים היו לאפשר לה להעמיד שורה של מערכות כטמ"מים לצורכי כוחותיה המזוינים. בפועל, גם לתחום זה וגם לחימוש המדויק קצר הטווח, היא נכנסה באיחור ובצורה מהוססת. אם משום שלא הופיע דורש מבצעי שיציב את הצורך בעדיפות הראויה, ואם עקב איחור רב־שנים בהפנמה המבצעית של חשיבות אמצעים אלה, או שניהם ביחד. התוצאה: מיעוטם בארסנל הצבא הרוסי.

בפברואר 2022 נכנסו שני הצדדים ללחימה כאשר לרשותם מערכים שכמעט שלא כללו יכולות תקיפה מדויקת מנגד: לרוסיה מערך כטמ"מים שנמצא בצעדי הראשונים, רובו למודיעין והכוונת אש ומיעוטו ליכולות תקיפה ראשוניות. לצידו שני משוטטים שנמצאו בשלבי פיתוח וניסויים.¹ רוסיה נשענה כמעט בלעדית על מערך מסוקי הקרב שלה ומטוסי הסיוע הקרוב – סוחוי 25 המושבחים.

אוקראינה לעומתה הקימה מערך בן עשרות כטמ"מי תקיפה מתקדמים מתוצרת "ביראקטאר" הטורקית, מעט יכולות ראשוניות של מל"טים אחרים, רחפנים ועוד. אמצעי ההגנ"א של שני הצדדים שיתקו הדדית, ביעילות מרשימה, את אמצעי הסיוע הקרוב: הרוסים את כטמ"מי התקיפה הטורקיים שבידי אוקראינה, והטזק"א האוקראיני שנטרל את כל מערך הסיוע הקרוב הרוסי. רק באמצע יוני הופיע כלי תקיפה רוסי, קצר טווח בעל ראש קרבי של 3 ק"ג בלבד, ברמת אב"טיפוס בלתי בשל עם טווח צנוע מאוד של כ-10 ק"מ. הוא תקף בהצלחה מוגבלת, מטרות איכות לרבות ניידות.²

תחילת הלחימה; שני משוטטים רוסיים מדגם ZALA KYB שניסו לפגוע במטרות בעיר קייב (או בשוליה) אך כשלו בתקיפה ובפיצוץ. מאפייניהם: קצרי טווח, תצורת כנף דלתה, הנעה חשמלית ומכלולים מסחריים. מקור: טוויטר

זירת הלחימה באוקראינה חזרה והבהירה לרוסים את חשיבות התקיפה המדויקת לטווחים של מאות ק"מ, לרבות הצורך בכטמ"מים שינועו בסביבה רווית הגנ"א. כדי למלא פער זה במהירות פנתה רוסיה לרכש מוצרי מדף מחו"ל. מרחב המקורות האפשריים שאינם מצריכים המתנה לייצור שעמדו לרשות הרוסים היה מצומצם. על"פי ההערכה כללו את המועמדת הראשונה והטבעית – סין, אולם נראה שלא הייתה מעוניינת לשרבב שמה לסוג זה של עימות. השנייה הייתה טורקיה, שמשלבת בעייתיות עסקית מעצם היותה חברת נאט"ו וספק כטמ"מים לאוקראינה, וטכנית בהעדר מוצרי תקיפה מהסוג שדרשה רוסיה. לכן, כנראה בלית ברירה, נבחרה איראן.

כטמ"מי התקיפה³ בהם מדובר כללו שני סוגי "מתאבדים" – שאהד⁴ 131 ו-136 – ואחד לסיור ותקיפה בשם מוהג'ר⁶. לדברי מקורות אמריקניים⁵ מדובר בהיקף גדול של מאות כלים. לא במקרה רכשה רוסיה אמצעי תקיפה פשוטים יחסית אלה בעלי טווח ארוך, מחיר נמוך ודיוק גבוה. אין המדובר בחימושים משוטטים במובנם המקובל, שחיוניים יותר מתמיד לצבאות רוסיה ואוקראינה, אלא בקטגוריית חימוש חדשה ארוכת טווח.

על"פי ההערכה המוצרים שנרכשו ניחנו ביתרונות הבאים: יחס מצוין של מחיר נמוך עם טווח ארוך, פשטות תפעול, עקבה קרקעית מינימלית ודיוק פגיעה גבוה יחסית. חסרונם הבולט: משך טיסה ארוך ונטול משוב למפעילים עד לפגיעה. השמועות על רכישת הכלים האיראניים ריחפו באוויר עוד במהלך יולי 2022, ובשלהי אוגוסט 2022 התקבל אישור אמריקני רשמי למחצה⁶ לתקפות הידיעות ולהצבתם המזורזת בזירת הלחימה.

נתון	שאהד 131	שאהד 136
מידות (אורך/מוטה)	2.6/2.2 מטר	3.5/2.5 מטר
משקל המראה	135 ק"ג	כ-200 ק"ג
ראש קרבי רסס	10–15 ק"ג	עד 20 ק"ג
הנחיה	על בסיס נתוני GNSS	
תקשורת	אין תקשורת מעבר לקו הראייה	
מהירות שיוט/מרבית	כ-150/175 קמ"ש	כ-150/185 קמ"ש
טווח מרבי	כ-900 ק"מ	1,800–2,500 ק"מ
זמן טיסה לטווח מרבי	5–6 שעות	14–20 שעות
הערות	"שאהד 131" הוא אחיו הקטן של "שאהד 136"	

קליטת הכטמ"מים האיראנים

עוד לפני שהחלו הכטמ"מים לפעול בזירת הלחימה באוקראינה, הזדרזו מקורות מערביים לדווח על תקלות במערכותיהם.⁷ גם אם הדיווח מדויק, לא ניתן לדעת אם המדובר בקשיים אמיתיים או בחבלי הסתגלות רוסיים למערכות לחימה חדשות שפותחו בסטנדרטים שונים מהמקובלים ברוסיה.

אם אכן יצלחו כטמ"מי תקיפה אלה את מבחן "מעבדת הקרב" באוקראינה, בדומה להצלחות שכבר צברו בעבר, יוכלו להפוך בהדרגה למוצר מסחרי ולהיחלץ ממגבלות השיווק לבנות הברית והפרוקסי של איראן. ב־17 בספטמבר העריכו בוול סטריט ז'ורנל⁸ כי אפשר ומדובר ב"משנה משחק", ובהמשך על רקע השימוש הרוסי הגובר,⁹ בחלקו מול מטרות אזרחיות, וצבירת ניסיון מבצעי ראשוני, מתעוררים ספקות אם אכן יהפכו לגורם שמכריע מערכה דוגמת ה־GMLRS האמריקני.

על־פי הדיווחים,¹⁰ הרוסים הזמינו כ־2,400 כלים ממשפחת ה"שאהד" מאיראן, והם מפעילים את הכטמ"מים המתאבדים ממשפחת באופן שוטף ובהיקף מרשים. עדות לכך – מספר זנבות מל"טים שמצטברים בשטחי אוקראינה בקצב יומי עולה. הגנרל האוקראיני אלכסיי חרומוב גרס כי עד 6 באוקטובר שוגרו לפחות 86 מל"טי תקיפה מסוג "שאהד 136".¹¹ מנגד, הטענות האוקראיניות בנוגע ליירוטם טרם גובו בריססים שהיו אמורים לחזור את השברים שנתפסו.¹² נוסף על כך, האוקראינים דיווחו על קשיים בגילוי הכלים הללו באמצעות מכ"מים.¹³ להבדיל ממערכות כטמ"מים מוכרות, הפעלת כטמ"ם תקיפה מסוג זה פשוטה במיוחד: הזנת נקודת שיגור ונקודת פגיעה, תדלוק, בדיקות והמראה. אין צורך בתקשורת, אדם בחוג, אימונים וסימולציות, מודיעין ייחודי (מעבר לנצ. מטרות), מזג אוויר, או תשתית נוספת.

תעשיית הכטמ"מים באיראן

כפי שניתן היה לצפות ממדינה שאין לה כמעט חיל אוויר, איראן פיתחה כתחליף את זרוע הטילים לסוגיהם והמל"טים. תהליכים אלה, שזרעיהם נטמנו עוד בשנות ה־80 וה־90 של המאה ה־20, החלו להבשיל בהדרגה. צעד צעד טיפחה איראן את התשתית הדרושה, תוך הישענות על כוח אדם איכותי ומשכיל. בתחילה בטיילים בליסטיים נוזליים עם סיוע מצפון קוריאה; בהמשך – למלוא הספקטרום האווירונאוטי של מערכות לחימה.

יכולות תעשייתיות וטכנולוגיות מרשימות אלה נבנו בכמה מוקדים במקביל, כאשר ספקי תתי־המכלולים האיראניים המתמחים ביחידות הנעה, תקשורת, חיישנים לסוגיהם, אמצעי ניווט ועוד, מאפשרים לחברות המערכת להיעזר בתוצרתם לשלל הפתרונות שבנו. לקחים שנצברו בשני עשורים של עימותים אזוריים, לצד איסוף כלים אמריקניים שנפלו והופלו באיראן ובסביבתה, תמכו במאמץ פיתוח משפחת הכטמ"מים האיראנית.

עקב מבנה התעשייה האיראנית, רמת הידע הטכני של מהנדסיהם, מגבלות אובייקטיביות בפיקוח על רכיבים לשימוש כפול, לצד מהלכים שגויים מערביים ואשליות שניטעו במהלך השנים במערב, הסתיים מאמץ בלימת פיתוח הכטמ"מים באיראן בכישלון מהדהד. בפועל "הסוסים כבר ברחו מהאורווה", וספק רב אם מנגנוני הפיקוח והסנקציות, יצליחו לעכב פיתוחים מתקדמים איראניים כלשהם.

כטמ"ם "מוג'הר 6" לאחר שנפל/הופל משתכשך במימי הים השחור

מה הלאה?

ההצלחה המסתמנת מהפעלת מערכות הכטמ"ם האיראניות צפויה להעלותם מדרגה:

* הכמויות שרכשה רוסיה מצביעות על עסקת ענק, שתזרים מקורות כספיים חסרי תקדים לשתי תעשיות הכטמ"מים באיראן: הסה (HESA) וקדס הכפופות לתעשייה הצבאית האיראנית: AIO.

* תעשיית הכטמ"מים האיראנית תזכה למיצוב שוק יוקרתי, לאחר שעברה את הניסויים ב"מעבדת הקרב" באוקראינה. בדיוק באופן שבו פעלו הטורקים עם כטמ"מי התקיפה שלהם. זו תהיה כנראה, הזדמנות איראנית להתרחב לחלק מהשווקים שכבשה טורקיה עם הכטמ"ם החמוש שלה.

* נפתחה הדלת לנגישות איראנית לספקי תתי-מכלולים רוסיים, במיוחד בתחומים שבהם איראן משתרכת מאחור.

* הזדמנות להצטייד, בעסקת חליפין, במטוסי דור 4.5 רוסיים ולבנות חיל אוויר במתכונת מודרנית.

הצלחה איראנית, כפי שמסתמנת כיום, תאפשר לה ביצוע קפיצת מדרגה בשני מישורים: טכנולוגי – לרבות "סגירת פערים" מציקים, ופרויקטלי – הרחבת קווי המוצרים (פורטפוליו) של תעשיית הכטמ"מים האיראנית. אחת התוצאות המשוערות של שגשוג כלכלי בתעשייה זו תתבטא במיקוד מאמציה בחמושים ארוכי טווח, מודרניים, שיסייעו לה לייצר דימוי של הקרנת עוצמה הרחק מגבולותיה. לצערנו, זה טיבו של העולם המשתנה במהירות מול עינינו, שמוריד כוחות מסוימים ובמקביל מעלה אחרים רעננים ונחומים. בשורה התחתונה: איראן עלתה על המפה.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן: <https://bit.ly/3ledAzz>

הערות

[1] המשוטטים נמצאים לרוב בדרג השדה. שלא יודע בדיוק מהן המטרות שמעסיקות אותו. אין לו שו"ב דיגיטלי דמוי "ציד", ויכולתו להשיג סיוע אווירי מוגבלת. עקב היעלמות המטרייה האווירית הרוסית (סיוע קרוב - CAS) הוא הופך באחרונה, פה ושם, לכלי לטיפול במטרות איכות.

[2] <https://twitter.com/i/status/1549705181306277896>; <https://twitter.com/i/status/1549705431655895040>

[3] https://twitter.com/Pataramesh/status/1569570926165098497?cxt=HHwWgoDQ_Z-cnsgrAAAA

[4] O'connor, T. & Jamaly, M. (2021, September 27). "'Suicide Drones' Linked to Iran Have Made Their Way to

- Yemen Rebels, Photos Suggest". Newsweek; Russia fired at the Nikopol district with Iranian UAVs. (2022, September 15). mil.in.ua
- ing From Iran For Its Ukraine war. The Warzone; https://twitter.com/politico/status/1564613596629319696?6e9b0971203e17aeaff8668cc1%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.thedrive.com%2Fthe-war-zone%2Fthe-drones-russia-is-reportedly-receiving-from-iran-for-its-ukraine-war [5]
- Nissenbaum, D. (2022, August 30). Iran Sends First Shipment of Combat Drones to Russia. The Wall Street Journal [6]
- Russia had faced "failures" with Iranian-made drones, says U.S. official. (2022, August 30). Reuters [7]
- Trofimov, Y. & Nissenbaum, D. (2022, September 17). Russia's Use of Iranian Kamikaze Drones Creates New Dangers for Ukrainian Troops. The Wall Street Journal [8]
- Talzaman, Y. & Mayer, D. (2022, October 6). Russia's Iran-made 'kamikaze' drones pose new threat, Ukraine says. Yahoo!sports; Danylov, O. (2022, October 5). Shahed 136 – a nasty enemy UAV that terrorizes Ukrainians. Mezha; Iranian Drones in Ukraine. (2022, October 11). National Review [9]
- Rathbone & others. (2022, October 18). Military briefing: Russia rolls out Iranian drones to 'terrorise' Ukraine. Financial Times [10]
- Hird, K. & others (2022, October 6). Russian Offensive Campaign Assessment. Institute for the Study of War & AEI's Critical Threats Project 2022 [11]
- המספרים הסידוריים על השברים שנתפסו מבססים את ההערכה ששוגרו כבר למעלה מ־100 כלים מסוג זה [12]
- (Danylov, O. (2022, October 5 [13]